

รายงานฉบับสมบูรณ์
โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการการจับความรู้
เพื่อการเปลี่ยนแปลง

โดย
ณรงค์ คงมาก และคณะ

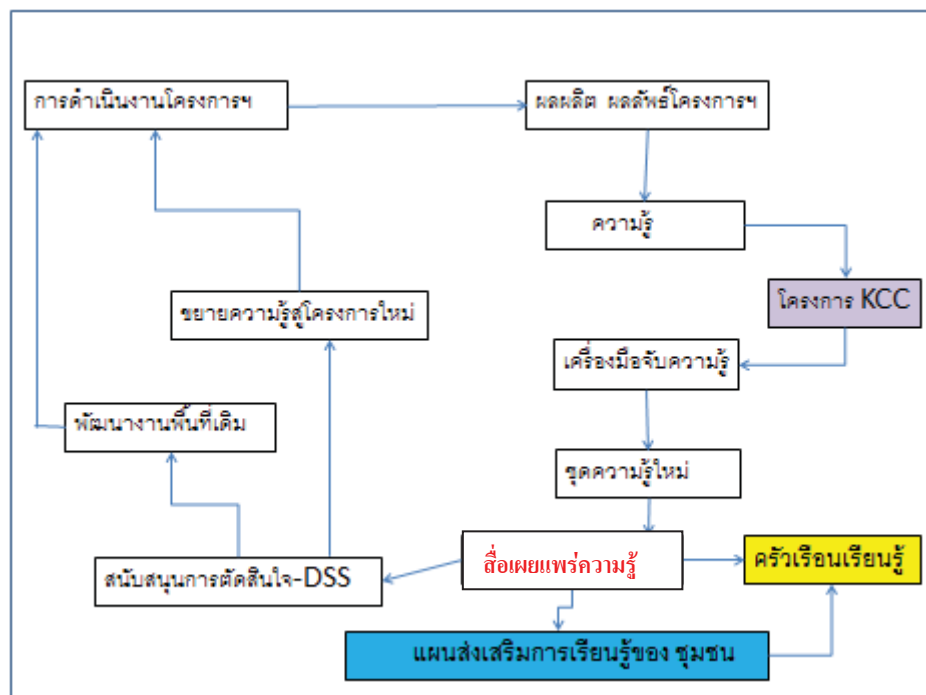
สนับสนุนโดย...สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว.ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

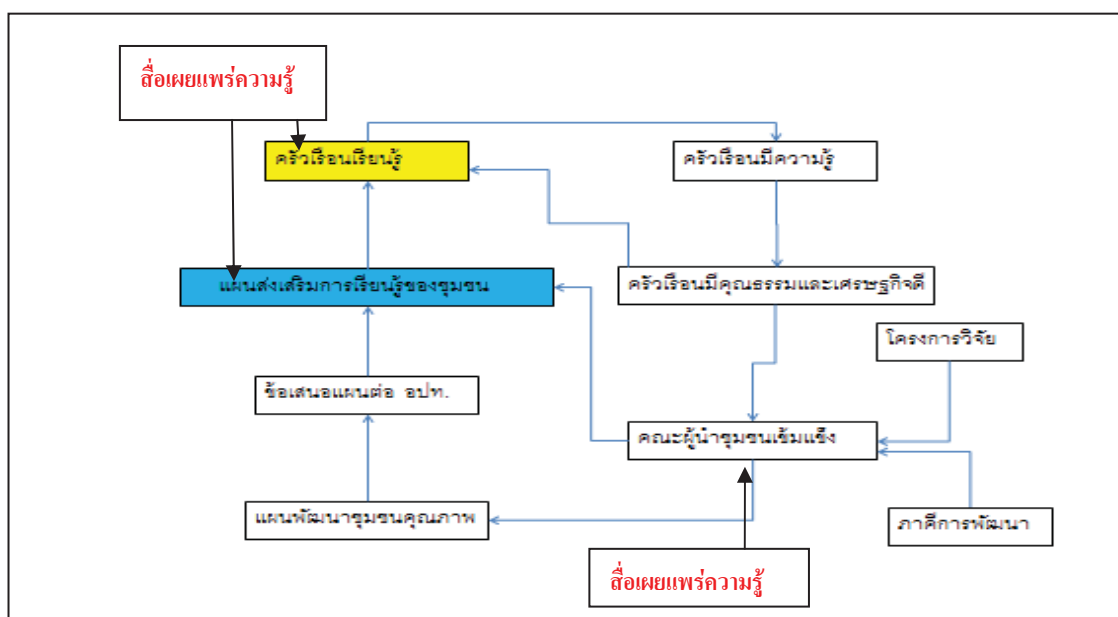
บทสรุปเชิงบริหาร

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการการจับความรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (Knowledge Capture For Change) หรือ โครงการ KCC ใช้กรอบการคิดแบบเชื่อมโยงมีเหตุผล ของ รศ.ดร.สุธีระ ประเสริฐสรณ์ มาพัฒนาวิธีการเขียนรายงานผลดำเนินงานโครงการ KCC โดยแปลงแนวคิดของโครงการ KCC ผู้ฟังวงจรระบบ ๒ วงจร คือ วงจรการจับความรู้ และ วงจรการเรียนรู้ของชุมชน (ดูภาพประกอบ)

๑.) วงจรการจับความรู้ของโครงการKCC

๒.) วงจรการเรียนรู้ของชุมชน

ภาพที่แสดงใน ๒ วงจร แสดงให้เห็น “ข้อต่อ” ที่เชื่อมระหว่างวงจร ทั้ง ๒ คือ องค์ประกอบด้าน“สื่อเผยแพร่ความรู้”จากวงจรจับความรู้โครงการKCC เป็น“เหตุ (Causes)”ให้เกิด “ผล(Results)” ใน ๓ องค์ประกอบของ “วงจรการเรียนรู้ของชุมชน” คือ ครวัเรือน คณะผู้นำชุมชน และ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.)

ทั้งนี้ โครงการ KCC ได้ดำเนินงานตามแผนงาน/กิจกรรม ภายได้ ๓ เป้าหมายหลัก คือ

๑. การพัฒนาชุดเครื่องมือการพัฒนา เพื่อจับความรู้ที่เกิดขึ้นระหว่างกระบวนการทำงานของโครงการความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาลังคมและสุขภาวะ ๕ จังหวัดในภาคใต้ ระยะที่ ๒ (สงขลา สตูล พัทลุง นครศรีธรรมราช และสุราษฎร์ธานี) ซึ่งโครงการ KCC ได้พัฒนาเครื่องมือจับความรู้พร้อม คู่มือการใช้เครื่องมือ และสร้างชุดความรู้ จากการเรียนรู้ท่ามกลางปฏิบัติการร่วมกับโครงการความร่วมมือฯระยะที่ ๒ และจากการประยุกต์ใช้ความรู้จากโครงการความร่วมมือฯระยะที่ ๑ โดยสร้างชุดความรู้ทั้งในรูปสิ่งพิมพ์ สื่อวีดิทัศน์ และเว็บไซต์ ทั้งหมดรวม ๑๓ ชุดการเรียนรู้และสื่อเรียนรู้ สะท้อนชัดว่า “มีแหล่งความรู้ที่มากมายหลากหลายในกระบวนการดำเนินงานระหว่างทาง” (*Capture Knowledge on the Project Procedure*) ซึ่งเป็นการตอบโจทย์และปัญหา ของโครงการวิจัยที่ตั้งไว้ในข้อเสนอว่า “ความรู้ที่เกิดขึ้นในระหว่างกระบวนการทำงานขาดการจัดการอย่างเป็นระบบเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาและการขยายผลงาน” เมื่อคณะทำงานของโครงการ KCC จำนวน ๔ คน ได้ร่วมกันจัดการความรู้ที่เกิดขึ้นใน “ระหว่างทาง” ของการดำเนินงานโครงการความร่วมมือฯ โดยใช้ชุดเครื่องมือจับความรู้ที่พัฒนาอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้ได้ความรู้ นำมาสร้างเป็น “ชุดความรู้ สร้างปัญญา เพื่อพัฒนาและแก้ปัญหาระบบการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นได้อย่างเป็นรูปธรรม ” เกิดเป็นความรู้ใหม่ สร้างการเปลี่ยนแปลงให้กับโครงการในพื้นที่เป้าหมายเดิมและขยายผลของความรู้ไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่นได้จริงเป็นรูปธรรม อันเป็นผลจากการใช้เครื่องมือจับความรู้ที่อยู่บนฐานของ “การเรียนรู้การประยุกต์ใช้ศาสตร์ แบบสหวิทยาการ” อาทิเช่น การใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (Geographic Information System – GIS) โปรแกรม MapWindow GIS พัฒนาจาก มหาวิทยาลัย Idaho State University (ISU) สหรัฐอเมริกา และโปรแกรม Quantum GIS หรือ QGIS ซึ่งเป็นโปรแกรมสารสนเทศภูมิศาสตร์ประเภท Open Source (โปรแกรมรหัสเปิด) ที่เผยแพร่ทั่วโลก เป็นศาสตร์ความรู้ระดับสากล (Globalization) นำมาประยุกต์ใช้กับระบบฐานข้อมูลครวัเรือน ที่พัฒนาจากโปรแกรมখনหาด ศาสตร์ความรู้ระดับท้องถิ่น (Localization) จากตำบลখনหาด อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช พัฒนาโดยนายแพทย์บรรเจิด สุขพิพัฒปานนท์ และนายชินทิพย์เพ็ง ปัญญาชนคนท้องถิ่นได้อย่างลงตัว

โครงการ KCC ได้บูรณาการความรู้สากลเข้ากับความรู้ท้องถิ่น สู่การพัฒนาโปรแกรมประยุกต์ (Application) เพื่อใช้รองรับงานพัฒนาในระดับนโยบายสาธารณะ ๔ โปรแกรม คือ ๑.)

โปรแกรมระบบฐานข้อมูลครัวเรือน ทำงานบนระบบออนไลน์ โดยโครงการ KCC และศูนย์
อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) ใช้รองรับและเชื่อมต่อกับนโยบายการ
แก้ปัญหา ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่เป็นนโยบายสำคัญและเป็นวาระแห่งชาติของรัฐบาล โดยใช้
มติการจัดการข้อมูลครัวเรือนเป็นรากฐานของการนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง การใช้หน่วย
“ครัวเรือน” เป็นฐานรากในการแก้ปัญหา ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้นั้น โครงการ KCC เรียนรู้จาก
ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย และ นายทรงสิน สุขโต จากโครงการความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาคความยากจน
การพัฒนาสังคมและสุขภาวะ ๑๗ จังหวัด ซึ่งใช้ “บัญชีครัวเรือน” เป็นเครื่องมือเสริมพลังการ
เปลี่ยนแปลงจากระดับปัจเจกบุคคล สู่ระดับครัวเรือน ระดับชุมชนตำบล และระดับจังหวัด ในช่วง
๕ ปี ของปฏิบัติการโครงการความร่วมมือฯ ทั้ง ๒ ระยะ (พ.ศ. ๒๕๔๙ – ๒๕๕๓) ๒.) โปรแกรม
จับความรู้ฐานข้อมูลอาชีพ ซึ่งเป็นขยายผลความรู้ไปสู่สำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และ
คุณภาพเยาวชน (สสค.) ภายใต้โครงการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ชุมชนเพื่อสัมมาชีพ ในพื้นที่
๒๗ จังหวัด (เดือนกันยายน ๒๕๕๔ – สิงหาคม ๒๕๕๕) ๓.) โปรแกรมบัญชีรับจ่ายครัวเรือน
แบบออนไลน์ ต่อยอดจากงานวิจัยของ สกว.และมหาวิทยาลัยมหิดล เพื่อใช้ในการขยายผลสู่
สาธารณะให้สะดวกขึ้น และ ๔.) โปรแกรมบริหารจัดการไม้ผลและระบบตรวจสอบย้อนกลับ
จังหวัดนครศรีธรรมราช

๒. เพื่อสร้างความร่วมมือระหว่างภาคประชาชน ภาคราชการ ภาคองค์กรปกครองส่วน
ท้องถิ่น กับภาควิชาการ ในการพัฒนาเครื่องมือจับความรู้ ไปใช้ประโยชน์ในงานวิจัยเพื่อการ
พัฒนา (R&D) จากข้อค้นพบที่ว่า “การทำงานแบบยึดความร่วมมือ นำไปสู่การสร้าง
ความสัมพันธ์ใหม่ระหว่างบุคคลกับบุคคล องค์กรต่อองค์กร หรือบุคคลกับองค์กร และนำไปสู่
การเปลี่ยนแปลงในทุกระดับ เริ่มจากระดับชุมชนท้องถิ่น ระดับจังหวัด จนถึงระดับชาติ” นั้น
เป็นความรู้สำคัญที่ โครงการ KCC เรียนรู้จากโครงการความร่วมมือฯ ระยะที่ ๑ สะท้อนให้เห็นพลัง
ของความร่วมมือ จากชุดความรู้เรื่อง “ผู้ประสานงานจังหวัด : ๑ คนเปลี่ยนแปลง ๑ จังหวัด”
หรือผลจากการขยายงานของโครงการ KCC ร่วมกับ ศอ.บต. ในพื้นที่ ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้
(นราธิวาส ยะลา ปัตตานี สงขลา และสตูล) ซึ่งมีที่มาจากความสัมพันธ์ระหว่างโครงการ KCC
และโครงการความร่วมมือฯ ที่ได้ร่วมงานกับนายภาณุ อุทัยรัตน์ สมัยดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการ
จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อนายภาณุ อุทัยรัตน์ มารับตำแหน่งผู้อำนวยการ ศอ.บต. ความเชื่อมโยง
สัมพันธ์ระหว่างโครงการ KCC ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช ในนามของสำนักงานกองทุนสนับสนุน
การวิจัย (สกว.) ส่งผลให้เกิดการสืบทอดความร่วมมืออย่างต่อเนื่อง บนฐานที่มี “ความรู้” เป็นตัว
ยึดโยง ในกรณีนี้ “ความรู้ด้าน GIS ชุมชนและโปรแกรมขอนหา ” เป็นชุดความรู้ที่นายภาณุ อุทัย
รัตน์ และ ศอ.บต. “ต้องการ ” เพื่อสนับสนุนการพัฒนาและแก้ปัญหา ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้
ในมิติด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาชุมชน และการทำงานของบัณฑิตอาสาในหมู่บ้าน และโครงการ

KCC ก็มุ่งหวัง“ขยายผล” ชุดความรู้ “GISชุมชน” เช่นกัน จึงเป็นที่มาของการสร้างความร่วมมือในการขยายผลความรู้ “GIS ชุมชนและโปรแกรมখনหาด” สู่พื้นที่ ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้

สำหรับพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช โครงการ KCC ดำเนินงานอย่างต่อเนื่องบนฐานงานการพัฒนาชุดความรู้การบริหารจัดการด้านการผลิตและการตลาดไม้ผล โดยเฉพาะเงาะและมังคุด ผ่านการดำเนินงานของสมาคมชาวสวนมังคุด(ไม้ผล) จังหวัดนครศรีธรรมราช ภายใต้ความร่วมมือกับสำนักงานเกษตรจังหวัดนครศรีธรรมราชและ มีการพัฒนาโปรแกรม จัดการข้อมูลไม้ผล www.thaisouthfruit.com รองรับการจัดการข้อมูลด้านไม้ผลระดับจังหวัด จนเกิดโครงการสืบเนื่องในระดับจังหวัด ภายใต้แผนการดำเนินงานของคณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชน (กรอ.จังหวัด) โดยผู้ว่าราชการจังหวัดมีคำสั่งคณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชนเพื่อแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจจังหวัดนครศรีธรรมราช ที่ ๒๒๕๑/๒๕๕๕ ลงวันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๕ แต่งตั้งคณะทำงานโครงการบริหารจัดการผลผลิตไม้ผลจังหวัดนครศรีธรรมราช ขึ้น และการเชื่อมโยงกับสำนักประสานงานชุดโครงการ “การวิจัยและพัฒนาเชิงพื้นที่ ๔ จังหวัดภาคใต้ตอนกลาง” ของ สกว.ในกระบวนการจัดการความรู้ด้านภัยพิบัติ ร่วมกับมหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา

ความก้าวหน้าด้านการพัฒนาเครื่องมือจับความรู้เพื่อสร้างให้เกิด “การใช้ประโยชน์จากความรู้และข้อมูล” ของโครงการ KCC ได้รับการหนุนเสริมจากหลากหลายภาคี อาทิ ความร่วมมือกับสำนักประสานงานชุดโครงการวิจัยและพัฒนาเชิงพื้นที่ ๕ จังหวัดภาคใต้ตอนกลาง นำโดย รศ.ดร.สมยศ พุ่มหว่า และ รศ.ดร.สุธีระ ประเสริฐสรรพ จากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เป็นต้น และหลังจากนายณรงค์ คงมาก หัวหน้าโครงการ KCC เดินทางไปฝึกอบรมการใช้โปรแกรมMapWindowGIS เพิ่มเติมที่ Idaho State University (ISU) ในช่วงเดือนเมษายน ๒๕๕๓ ความร่วมมือด้านการพัฒนาโปรแกรม MWGIS มีสูงขึ้น เกิดการประชุมร่วมระหว่าง Dr. Daniel P Ames หัวหน้าโครงการพัฒนา MWGIS จาก ISU (มหาวิทยาลัยแห่งรัฐ Idaho) ประเทศสหรัฐอเมริกา กับเครือข่ายนักวิจัยและนักวิชาการด้านสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) ชุมชน จากภาคใต้ของไทย และ สกว. ในวันที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๕๔ ณ สำนักงาน สกว. ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาและการประยุกต์ใช้ โปรแกรม MWGIS ๑ ใน ๕ โปรแกรม GIS ประเภทโปรแกรมเปิดรหัส-ฟรีซอฟต์แวร์ ยอดนิยมของผู้ใช้ทั่วโลก ในประเทศไทยมากขึ้น

ในช่วงเดือนตุลาคม ๒๕๕๓ โครงการ KCC ได้พัฒนาชุดเครื่องมือจับความรู้จากเวทีประชุมสัมมนา โดยใช้ “บัตรคำ”เป็นอุปกรณ์สำคัญ จึงที่ตั้งชื่อว่า “ บัตรพาคิด” (Participatory Card Kits) เป็นเครื่องมือที่พัฒนามาจาก ฐานความรู้ดั้งเดิมของไทยที่เรียกว่า “หัวใจนักปราชญ์” สุ-จิ-ปุ-ลิ (ฟัง-คิด-ถาม-จด) และจากฐานงานพัฒนาชุมชนที่เน้น “กระบวนการมีส่วนร่วม” และมีการประยุกต์ใช้ในกระบวนการถอดบทเรียนของเครือข่ายภาคประชาชนใน ๑๔ จังหวัดภาคใต้ โดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.)

๓. เพื่อนำความรู้ที่จับ (Capture) ได้ หรือ ถอดบทเรียนได้ ไปสนับสนุนการปฏิบัติการ โดยเฉพาะในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมายและภาคีการพัฒนาในพื้นที่ให้เกิดผลสัมฤทธิ์ตามแผนงานของโครงการความร่วมมือฯ ระยะที่ ๒ ชุดเครื่องมือสำคัญพื้นฐานของโครงการความร่วมมือฯ คือ “บัญชีรับจ่ายครัวเรือน” มีทั้งสมุดทำบัญชีรับจ่ายครัวเรือน (สมุดเล่มเหลือง) และโปรแกรมสำเร็จรูปบัญชีรับจ่ายครัวเรือน ซึ่งพัฒนาโดยมหาวิทยาลัยมหิดลร่วมกับสกว. โครงการ KCC ได้ร่วมกับคณะทำงานจังหวัดของโครงการความร่วมมือฯ ร่วมจัดฝึกอบรมการใช้โปรแกรมบัญชีรับจ่ายครัวเรือน ติดตามการติดตั้งโปรแกรมใน อบต. การใช้โปรแกรมในระดับพื้นที่ตำบล และฝึกอบรมการประมวลผล การแปลความหมาย การวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือน โดยการเขียนบทความเผยแพร่และใช้ประกอบการฝึกอบรม แนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือน และการจัดทำชุดความรู้ “ โฉนดชุมชน จากกรณี โฉนดช้างดำที่บ้านสระพัง ” ตำบลเสาธง อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยคณะ นักวิจัยของโครงการ KCC เพื่อเสนอให้ขบวนชุมชนที่ประสบปัญหาที่ดินทำกินได้ศึกษาเรียนรู้การก้าวไปสู่การออก “โฉนดชุมชน” หนึ่งในนโยบาย ของรัฐบาล (พุทธศักราช ๒๕๕๓) และโครงการ KCC ได้ร่วมกับคณะทำงานโครงการความร่วมมือฯ จังหวัดสตูล และคณะทำงานตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล พัฒนาชุดเครื่องมือการวางแผนชุมชนแนวใหม่ใช้ระยะเวลาปฏิบัติการ ๑ วัน ภายใต้ชื่อชุดความรู้ “ Quick -HAS “ ซึ่งย่อมาจาก Quick Hot Area Synthesis โดยประยุกต์หลักการและเรียนรู้จากแนวทางปฏิบัติการจัดการข้อมูลเชิงพื้นที่ ของโครงการพัฒนาออยตุง จังหวัดเชียงราย ที่เน้นการจัดการข้อมูลเชิงบริบทพื้นที่แบบองค์รวมให้สมบูรณ์ ภายในระยะเวลาอันสั้น เพื่อตอบสนองความต้องการและวางแผนการพัฒนาให้ทันการณ์ ไม่ล่าช้า และใช้ข้อเสนอจาก รศ.ดร.สุธีระ ประเสริฐสรรพ จากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ หาดใหญ่ ที่เสนอให้ใช้ข้อมูล ๓ ด้าน ประกอบการตัดสินใจ ในการจัดทำแผนแม่บทชุมชน คือ ๑.ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน ๒.ข้อมูลทรัพยากร ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และ ๓.ข้อมูลศักยภาพและโอกาสของพื้นที่ ซึ่งผลจากการทดสอบโมเดลและการเรียนรู้ การจัดการข้อมูลหมู่บ้านแบบ Quick – HAS ในช่วงปลายเดือน ตุลาคม ๒๕๕๒ พร้อมกับการประสานงานจาก ผู้อำนวยการ สอ.บต. ให้เข้าร่วมพัฒนาระบบข้อมูลครัวเรือนและชุมชนในพื้นที่ ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้ หลังจากการทดสอบ Quick-HAS ที่บ้านเกาะยะระโตน้อย ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมืองสตูล จบลงพอดิ ส่งผลให้โครงการ KCC มีชุดความรู้การจัดการข้อมูลแบบ Quick-HAS ในการเข้าไปร่วมกับ สอ.บต. โดยใช้ความรู้และการเรียนรู้จากโมเดล Quick-HAS ไปประยุกต์ใช้ และนำไปสู่การพัฒนา โปรแกรมระบบฐานข้อมูลครัวเรือน ให้ทำงานบนระบบ Internet Online เพื่อให้กระบวนการจัดการข้อมูลสำเร็จอย่างรวดเร็วยิ่งขึ้น ใช้ประโยชน์ได้จริง เหมาะสมกับสภาวะการทาง “ ภูมิสังคม ” และสถานการณ์ความรุนแรงในพื้นที่ ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้

หลังจาก โครงการ KCC ได้พัฒนาโปรแกรมระบบฐานข้อมูลครัวเรือน ทำงานบนระบบ Internet - Online ได้เรียนรู้ประโยชน์ของการประยุกต์ใช้ระบบการนำเข้าข้อมูลครัวเรือนและผลการประกอบการโครงการด้านเศรษฐกิจ ของครัวเรือน ลงในโปรแกรมระบบ Online แล้วออก รายงานมาเป็นข้อมูลให้ทุกฝ่ายใช้ประโยชน์ในการตัดสินใจ ส่งผลให้เกิดความคิด จากการเรียนรู้ การเขียนโปรแกรมฐานข้อมูลครัวเรือน มาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาโปรแกรมบัญชีรับจ่าย ครัวเรือนรูปแบบใหม่ ให้ปฏิบัติการบนระบบ Internet Online ได้ เพื่อความสะดวก รวดเร็ว และ ง่าย ในการประมวลผล นำข้อมูลจากรายงานด้านต่าง ๆ ที่เป็นผลผลิตจากการจัดการข้อมูลด้วย โปรแกรมบัญชีรับจ่ายครัวเรือน ไปใช้ประกอบในการทำแผนแม่บทชุมชนในระดับหมู่บ้าน ตำบล และประมวลผลออกรายงานในระดับอำเภอ ระดับจังหวัด รองรับการทำแผนแบบจังหวัดบูรณาการ ทั้งนี้ โปรแกรมบัญชีรับจ่ายครัวเรือน ระบบ Online จะเป็นเครื่องมือจับความรู้ เพื่อ เสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับครัวเรือนและชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพในอนาคต

โครงการ KCC ดำเนินการบนฐานงานของโครงการความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคมและสุขภาวะ สกว. ในช่วงปี ๒๕๕๒ – ๒๕๕๔ จนถึงช่วงการนำความรู้ไปขยายผล ในช่วงการขยายเวลาการดำเนินโครงการKCC (มีนาคม ๒๕๕๔ – สิงหาคม ๒๕๕๕) ได้พบกระบวนการทำงาน “จับความรู้” บนหลักการของวงจร ๔ K คือ K-1= Knowledge Sources (การค้นหาและเข้าถึงแหล่งความรู้) K-2 = Knowledge Tools (การพัฒนาชุดเครื่องมือจับความรู้) K-3 = Knowledge Sharing (การเผยแพร่และเรียนรู้) และ K-4 Knowledge Application (การประยุกต์ใช้ความรู้ให้เกิดประโยชน์)

สำหรับหลักการ K-2 หรือ การพัฒนาชุดเครื่องมือจับความรู้ (Knowledge Tools) ผลงานสำคัญๆของโครงการKCC จากการศึกษา พบว่าชุดเครื่องมือจับความรู้ที่จะมีประสิทธิภาพนั้น ควรมีคุณลักษณะเบื้องต้น ๕ ประการ คือ ๑.) ง่าย สะดวก ในการใช้งาน (Friendly) ๒.) ฉลาดปราดเปรื่อง (Intelligent) ๓.) เชื่อมโยงแบบสหสัมพันธ์ (Relative) ๔.) บริหารจัดการและพัฒนาได้เอง (Self - Management) และ ๕.) ฝึกอบรมเพื่อขยายผลได้ง่าย (Training) หรือ หลักการที่เรียกว่า **F-I-R-S-T** กล่าวคือ เป็นกระบวนการทำงานจับความรู้แบบ “**4K-FIRST**”

ความท้าทายของโครงการ KCC ที่รออยู่ข้างหน้า คือ การนำหลักการ **4K-FIRST** ไปปรับประยุกต์ใช้ในพื้นที่เป้าหมายงานพัฒนาในภาคใต้ ตามแนวทางการเชื่อมโยงของระบบ ๒วงจร คือ ๑.วงจรการจับความรู้โครงการKCC และ ๒.วงจรการเรียนรู้ของชุมชน ภายใต้ขอบเขตงานของ สกว.และภาคีการพัฒนาอื่นๆที่เกี่ยวข้อง บนฐานของการจัดการความรู้และความร่วมมือ ซึ่งขณะนี้ (สิงหาคม ๒๕๕๕) โครงการKCC มีการประสานงานเชื่อมโยงกับกลุ่มงานโครงการวิจัยของ สำนักประสานงานชุดโครงการ”การวิจัยและพัฒนาเชิงพื้นที่ ๔ จังหวัดภาคใต้ตอนกลาง” สกว. บนฐานงานพัฒนาระบบสนับสนุนการตัดสินใจ, โครงการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ชุมชนเพื่อสัมมาชีพ สำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน (สสค.) ๒๗ จังหวัด,

งานพัฒนาระบบข้อมูลการบริหารจัดการการผลิตการตลาดไม้ผล จังหวัดนครศรีธรรมราช สมาคมชาวสวนมังคุด จังหวัดนครศรีธรรมราช , งานพัฒนาเครือข่ายภาคประชาชนในภาคใต้ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) รวมทั้งงานพัฒนาระบบฐานข้อมูลในพื้นที่ ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ศอ.บต. เป็นต้น ซึ่งจะดำเนินงานบนหลักการ 4K-FIRST ที่โครงการ KCC ได้ศึกษาและพัฒนาในช่วง ๓ ปี

ช่วงเดือนพฤษภาคม ๒๕๕๕ โครงการ KCC ทดสอบการประยุกต์ความรู้และขยายผลความรู้ด้านการจัดการข้อมูล บนหลักการ 4K-FIRST เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงด้านการบริหารจัดการไม้ผล ด้วยการพัฒนาระบบการตรวจสอบย้อนกลับ(Traceability) ผ่านระบบออนไลน์บนเว็บไซต์ ชื่อ www.thaisouthfruit.com รองรับการบริหารจัดการผลผลิตไม้ผล ในจังหวัดนครศรีธรรมราช แม้ว่าจะเป็นเพียงบททดสอบเล็กๆ กับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนไม้ผลของบ้านคีรีวง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช แต่ก็มีผลลัพธ์ที่น่าพอใจและมีผู้ทางแจ่มใส

จากการขยายเวลาการดำเนินงาน ในช่วงเดือนพฤษภาคม – มิถุนายน ๒๕๕๕ โครงการ KCC ได้โอกาสไปร่วมแสดงผลงานการวิจัยในการมหกรรมวิชาการ สกว. วันที่ ๒๐-๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๕ ทำให้ผลงานวิจัยของโครงการได้รับการขยายผล และเผยแพร่สู่สาธารณชน ทำให้ความรู้จากงานวิจัยตามแนวทาง 4K-FIRST นำไปประยุกต์ใช้เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงได้จริงมากขึ้น.

คำนำ

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการการจับความรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (โครงการ KCC) เกิดขึ้นจากการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เป็นการเปิดโอกาสให้คณะนักวิจัยรุ่นใหม่กลุ่มเล็กๆ กลุ่มหนึ่ง ในพื้นที่ ๕ จังหวัด ภาคใต้ (นครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา สตูล สุราษฎร์ธานี) ได้ค้นหาคำตอบเพื่อ ตอบปัญหาและโจทย์ในขบวนการพัฒนาชุมชนและขบวนการจัดการความรู้ คือ “ ความรู้ที่เกิดในระหว่างการทำงานการจัดการอย่างเป็นระบบ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาและขยายผลงาน ” โครงการ KCC จึงออกแบบกระบวนการวิจัย ให้ตอบโจทย์ที่ท้าทายนี้

ผลจากการดำเนินงานในช่วง ๔๐ เดือน (มีนาคม ๒๕๕๒ – สิงหาคม ๒๕๕๕) โครงการ KCC ได้คำตอบ จากโจทย์ที่ตั้งไว้ ว่า “ การนำความรู้ที่เกิดขึ้นระหว่างทางของการดำเนินงาน มาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้จริงนั้น ต้องพัฒนาให้เกิดการยอมรับเรื่องการเรียนรู้ในองค์กรหรือในพื้นที่ชุมชนเป้าหมายของโครงการ เพราะการสร้างพฤติกรรมการเรียนรู้ในองค์กร และในพื้นที่ ไม่ได้เกิดขึ้นแบบ “ผุดบังเกิด ” หรือแบบบังเอิญ ต้องมี “การจัดการ ” โดยมีเครื่องมือการจับความรู้ที่เหมาะสมมาเป็นตัวช่วยในการจัดการ มีการเปิดพื้นที่เปิดโอกาส ให้คนเข้าถึงกระบวนการเรียนรู้ได้ง่ายขึ้น และองค์กร/พื้นที่ชุมชนนั้น ควรมีการสร้างชุดความรู้ของตนเองขึ้นมา เพื่อใช้ประโยชน์ในการพัฒนาองค์กรหรือการสร้างนวัตกรรม และในขบวนการพัฒนาชุมชน ซึ่งเป็น “งานส่งเสริมการเรียนรู้” การค้นหาเครื่องมือจับความรู้และการสร้างชุดความรู้ใหม่ นอกจากนำมาพัฒนาองค์กรตนเองแล้ว ควรมีกลไกในการฝึกอบรมถ่ายทอดการใช้เครื่องมือ การขยายผลการใช้ประโยชน์จากเครื่องมือจับความรู้ และ ชุดความรู้ที่พบใหม่ ไปยังพื้นที่อื่นๆด้วย เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน ตามบริบทของงานพัฒนาเชิงพื้นที่ ”

ดังนั้น ชุดเครื่องมือการจัดการความรู้และชุดความรู้ทั้งหมดที่เป็นผลผลิตจากโครงการ KCC ทั้งในรูปเอกสาร คู่มือ บทความวิชาการ และโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ที่ผ่านกระบวนการวิจัยและพัฒนา และผลผลิตออกมาในรูปสื่อ สิ่งพิมพ์ และ เว็บไซต์ โดยโครงการ KCC นี้ องค์กรชุมชน นักวิชาการ นักพัฒนา และหน่วยงานภาคีพัฒนาที่เกี่ยวข้อง สามารถนำ ชุดความรู้ที่เหมาะสม ไปขยายผลและประยุกต์ใช้ในพื้นที่ต่างๆ ในภาคใต้และต่างภาค และช่วยนำผลที่เกิดขึ้นสะท้อนกลับมายังโครงการ KCC และ สกว. ด้วย เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาโจทย์วิจัยใหม่ ที่ต่อยอดจากผลงานของโครงการ KCC เพื่อนำไปพัฒนางานวิจัยเชิงปฏิบัติการการจับความรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ในอนาคตต่อไป.

ด้วยความเคารพ

ณรงค์ คงมาก และคณะ

สารบัญ

บทที่	หน้า
บทสรุปเชิงบริหาร	๒ – ๕
คำนำ	๑๐
สารบัญ	
บทที่ ๑ จากกรอบคิดของโครงการ KCC : ผู้สร้างวงจรจับความรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง	๑๑ – ๑๖
บทที่ ๒ การเปลี่ยนแปลง บนฐานความรู้ของวงจรการเรียนรู้ชุมชน	๑๗ – ๒๓
บทที่ ๓ “การจับความรู้” :กับกระบวนการเรียนรู้ชุมชน	๒๔ – ๓๐
บทที่ ๔ ปฏิบัติการ ๔ K – ๔ ขั้นตอนของกระบวนการจับความรู้ เพื่อการเปลี่ยนแปลง	๓๑ – ๓๕
บทที่ ๕ ปฏิบัติการ K 1 - Knowledge Source การค้นหาและเข้าถึงแหล่งเรียนรู้	๔๐ – ๕๘
บทที่ ๖ ปฏิบัติการ K 2 – Knowledge Tools การพัฒนาชุดเครื่องมือจับความรู้	๕๙ – ๗๘
บทที่ ๗ ปฏิบัติการ K 3 – Knowledge Media การสร้างชุดสื่อเผยแพร่ความรู้	๗๙ – ๘๓
บทที่ ๘ ปฏิบัติการ K 4 – Knowledge Application การนำความรู้ไปขยายผลและประยุกต์ใช้	๘๘ – ๑๐๒
บทที่ ๙ บทสรุป การอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๑๐๓ – ๑๐๕
เอกสารอ้างอิง	๑๐๖ – ๑๐๗

บทที่ ๑

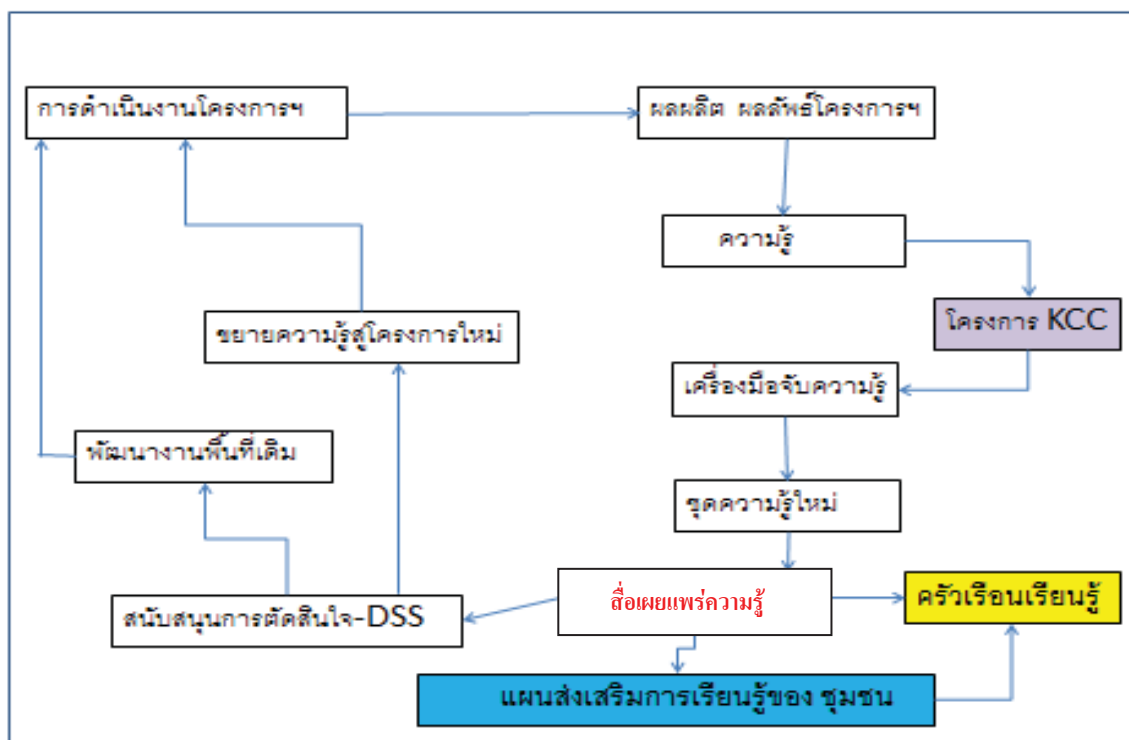
จากกรอบคิดของโครงการ KCC : สู่อการสร้างวงจรจับความรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการการจับความรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (ต่อไปนี้จะเรียกว่าโครงการ KCC) เป็นโครงการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ที่มุ่งเน้นการสร้างความรู้ใหม่ “แหล่งเรียนรู้” ๒ แหล่ง (Knowledge Sources) คือ ๑.) ผลการดำเนินงานของโครงการความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคมและสุขภาวะ ระยะที่ ๒ (ต่อไปนี้จะเรียกว่าโครงการความร่วมมือฯ) ในพื้นที่ ๕ จังหวัดภาคใต้ ได้แก่ สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช สตูล และสุราษฎร์ธานี และ ๒.) ผลการดำเนินงานชุดโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการพัฒนาระบบการจัดการข้อมูลตำบลเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจ พัฒนาพื้นที่ ๕ จังหวัดภาคใต้ ที่มีนักวิจัยท้องถิ่น ๘ คน ทำการศึกษาในพื้นที่ ๔๒ ตำบล หรือในสัดส่วน นักวิจัย ๑ คน ต่อ ๕ ตำบล (ต่อไปนี้จะเรียกว่าโครงการ ๑x๕) โดยมีสมมติฐานเบื้องต้นว่า “ความรู้ที่เกิดในระหว่างกระบวนการทำงาน ขาดการจัดการอย่างเป็นระบบเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาและขยายผลงาน”

กรอบการดำเนินงานของโครงการ KCC ในช่วงระยะเวลา ๔๐ เดือน (มีนาคม ๒๕๕๒ – สิงหาคม ๒๕๕๕) จึงเป็นกระบวนการ จัดการความรู้ที่พบในกระบวนการดำเนินงานของโครงการความร่วมมือฯและโครงการ ๑x๕ ให้เป็นระบบ ใช้กระบวนการจับความรู้ นำปรากฏการณ์ที่พบระหว่างการดำเนินงาน (Top on the Procedure) ในพื้นที่เป้าหมายโครงการความร่วมมือฯ และ โครงการ ๑x๕ สร้างเป็นชุดความรู้ใหม่ (Knowledge Innovation) และนำความรู้ใหม่ไปทดลองใช้ประโยชน์ ผ่านการใช้เครื่องมือจับความรู้ และสื่อที่หลากหลาย (Knowledge Tools และ Knowledge Media) ในพื้นที่เป้าหมาย ๕ จังหวัดเดิม รวมถึงพื้นที่ขยายในภาคใต้และต่างภูมิภาค เพื่อก่อประโยชน์กับกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่โครงการความร่วมมือฯโครงการ ๑x๕ และพื้นที่ขยายผล โดยเฉพาะในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ (ยะลา นราธิวาส และปัตตานี) พื้นที่เป้าหมายของศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) และพื้นที่ ๑๔ จังหวัดภาคใต้ ในเครือข่ายสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) เพิ่มเติมจากพื้นที่เป้าหมาย ๕ จังหวัดเดิม

การทดลองนำความรู้ใหม่ที่ได้จากกระบวนการจับความรู้ (Knowledge Capture) จากแหล่งเรียนรู้ (Knowledge Sources) เป้าหมาย ไปทดลองใช้ซ้ำ (Repeat) และขยายผล (Sharing) ในหลายพื้นที่ ทำให้โครงการ KCC ต้องขยายระยะเวลาการดำเนินงานไปถึง ๑ ปีเศษ (ขยายระยะเวลา สิ้นสุด จาก ๑ มีนาคม ๒๕๕๔ เป็น ๓๑ สิงหาคม ๒๕๕๕)

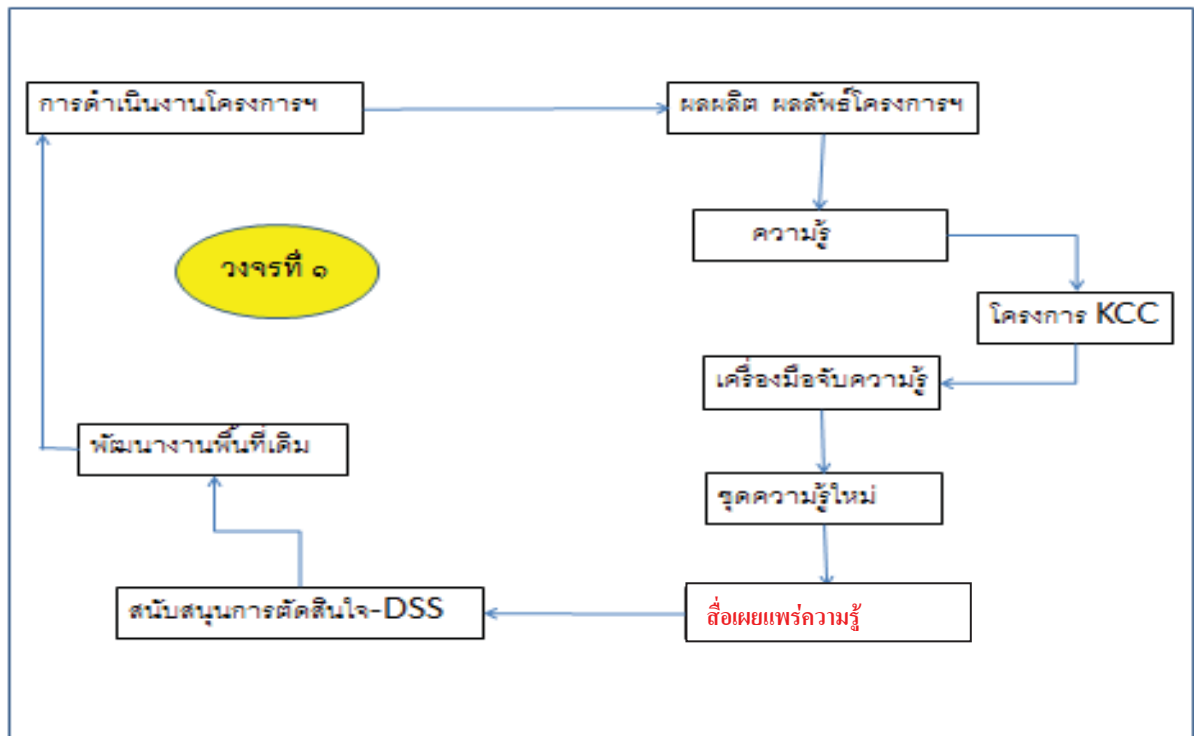
จากแนวคิดและหลักการเหตุผลของโครงการ นำมาเขียนผังวงจรการจับความรู้ได้ดังนี้...

ภาพแสดง ผัง “วงจรการจับความรู้” ของโครงการ KCC ตามแนวทาง “การคิดอย่างเชื่อมโยงมีเหตุผล” (System Thinking) ของ รศ.ดร.สุธีระ ประเสริฐสรรพ จากคณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ หาดใหญ่ แสดงให้เห็นภารกิจหลักของโครงการ KCC คือ “การพัฒนากระบวนการจับความรู้ และการพัฒนาเครื่องมือจับความรู้” นำไปสร้างชุดความรู้ใหม่ ที่พร้อมจะสื่อสารเผยแพร่ด้วยสื่อที่เหมาะสม รองรับระบบสนับสนุนการตัดสินใจ (Decision Supporting System – DSS) ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนากระบวนการดำเนินงานของโครงการหรือปรับเปลี่ยนแผนงานขององค์กรต่างๆที่กำลังดำเนินการอยู่เดิมให้ไปสู่สถานะใหม่ที่ดียิ่งขึ้นและการขยายผลความรู้ไปสู่พื้นที่ใหม่ ขยายผลไปสู่การพัฒนาโครงการใหม่ ซึ่งผังวงจรระบบแสดงให้เห็นกระบวนการดำเนินงานของโครงการ KCC ทั้ง ๒ วงจร ดังนี้

...

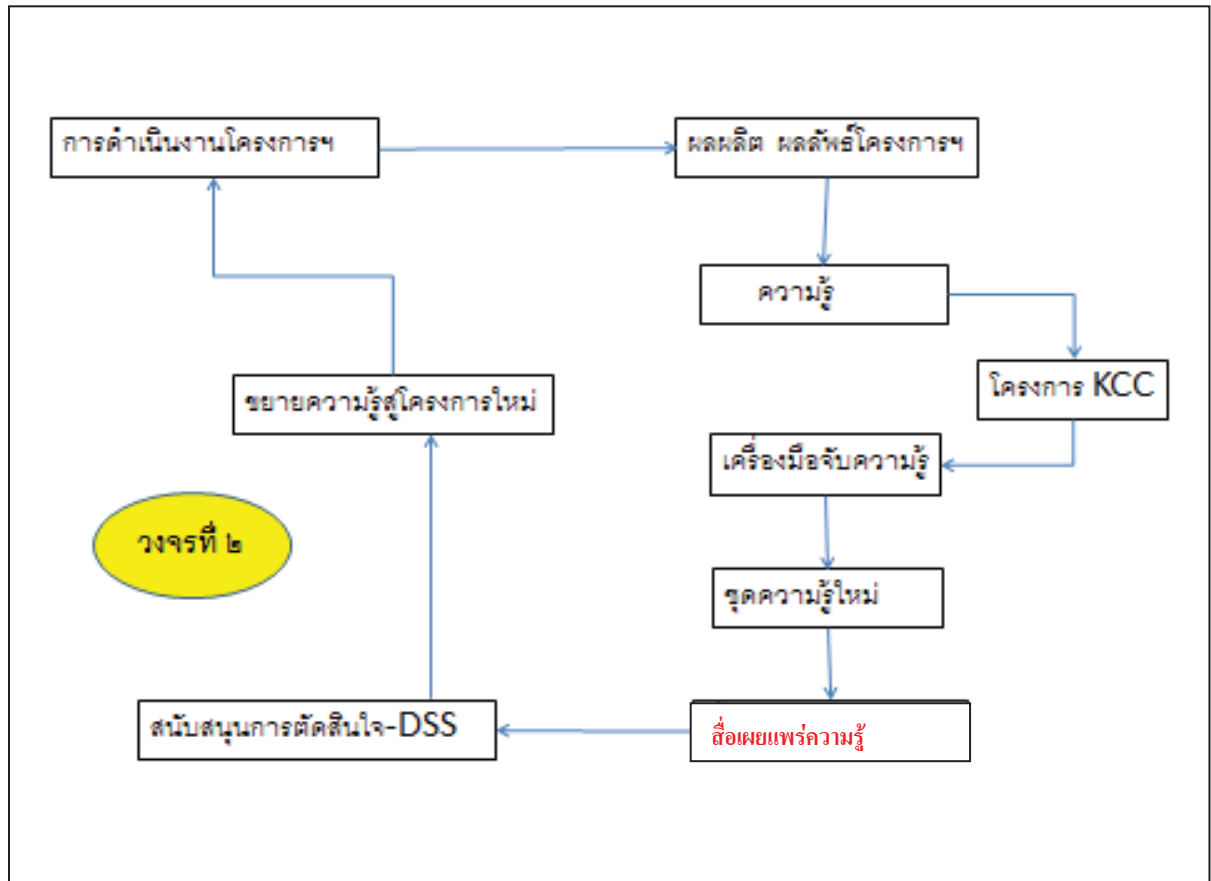
ผังวงจรจับความรู้โครงการ KCC แบบที่ ๑ : การจับความรู้เพื่อพัฒนางานเดิม

วงจรที่ ๑ เป็นรูปแบบที่นำไปสู่วงจรการดำเนินงานการศึกษาวิจัย ที่นำไปสู่การพัฒนา
งานเดิมในพื้นที่เดิม บนฐานของความรู้ใหม่ที่ได้จากระบวนการจับความรู้ เริ่มมาจากเหตุ คือการ
ดำเนินงานตามโครงการฯ จนเกิดผล คือ “ผลผลิตและผลลัพธ์ของโครงการ” และ “ผลผลิตและ
ผลลัพธ์” ที่ได้ เป็นเหตุให้เกิด “ความรู้” และเหตุจาก “ความรู้” ที่เกิดขึ้นในระหว่างทาง (Procedure)
นี้เอง เป็นเหตุให้เกิด “โครงการ KCC” และ “โครงการ KCC เป็นเหตุให้เกิดผลคือ “เครื่องมือจับ
ความรู้” จนเกิดผลผลิต คือ “ชุดความรู้” ออกมา นำไป “ขยายผลเผยแพร่โดยใช้เครื่องมือสื่อสารที่
เหมาะสม สอดคล้องกับบริบท (Context) ของโครงการหรือพื้นที่ที่ใช้ศึกษาวิจัย ” และส่งผลให้
เกิด “กระบวนการตัดสินใจ (DSS) ของฝ่ายบริหารโครงการฯหรือองค์กรต่างๆ ที่ทำงานอยู่บน
ฐานของการใช้ความรู้ (Knowledge Base) เพื่อตัดสินใจปรับเปลี่ยนแผนงานกิจกรรมต่างๆใน
โครงการหรือในองค์กรให้มีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับสถานะการ ที่เปลี่ยนแปลงไปตาม
บริบทและระยะเวลา เมื่อเกิดการตัดสินใจปรับเปลี่ยนแผนงานกิจกรรมของโครงการเดิมในพื้นที่
ปฏิบัติการเดิม การดำเนินงานโครงการฯก็จะเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ผลผลิต ผลลัพธ์จาก
โครงการหรือองค์กรก็จะเปลี่ยนแปลงไปด้วย หากฝ่ายบริหารจัดการโครงการหรือองค์กรใช้
กระบวนการศึกษาวิจัย อย่างที่โครงการ KCC ดำเนินการมา คือการพัฒนาความรู้ และสร้าง

เครื่องมือจับความรู้ที่มีประสิทธิภาพ การเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น ก็จะส่งผลดีต่อผลผลิตและ
ผลลัพธ์ของโครงการและองค์กร “แบบทวีคูณ หรือแบบยังไม่อยู่ (Reinforcement)”

ผังวงจรจับความรู้โครงการ KCC แบบที่ ๒ : การจับความรู้เพื่อพัฒนางานใหม่ พื้นที่ใหม่

วงจรที่ ๒ เป็นรูปแบบผังวงจรที่ส่งผลไปในแนวทางเดียวกับวงจรที่ ๑ ต่างกันที่
กลุ่มเป้าหมายของวงจรที่ ๒ คือ “พื้นที่ใหม่ โครงการใหม่” ซึ่งอาจเกิดควบคู่ไปกับการ
ปรับเปลี่ยนแผนการดำเนินงานของโครงการเดิม พื้นที่เดิม ก็ได้... “**ไม่จำเป็นต้องรอผลสรุป
ผลผลิต ผลลัพธ์ ผลกระทบ จากโครงการเดิม หรือพื้นที่เป้าหมายเดิมก่อน แล้วค่อยนำความรู้ที่ได้
จากโครงการเดิม ไปขยายผลหรือใช้ประโยชน์**” การนำความรู้ที่จับได้ ไปใช้ประโยชน์ ไปขยายผล
และดำเนินการตามวงจรจับความรู้หลายๆรอบ ซ้ำแล้วซ้ำอีกจะเกิดการเสริมพลังการเรียนรู้แบบยัง
ไม่อยู่ (Reinforcement) เป็นการเพิ่มความรู้แบบทวีคูณ

ด้วยเหตุนี้ การดำเนินงานของโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการการจับความรู้เพื่อการ
เปลี่ยนแปลง หรือ โครงการ KCC จึงมีการปรับเปลี่ยนไปเช่นกัน ทั้งด้านมิติการขยายระยะเวลา

แผนการดำเนินงานและผลผลิตจากโครงการ KCC เพื่อให้สอดคล้องกับสถานะแวดล้อมและบริบทที่เปลี่ยนไปในระหว่างทาง (Procedure) ของการดำเนินโครงการ

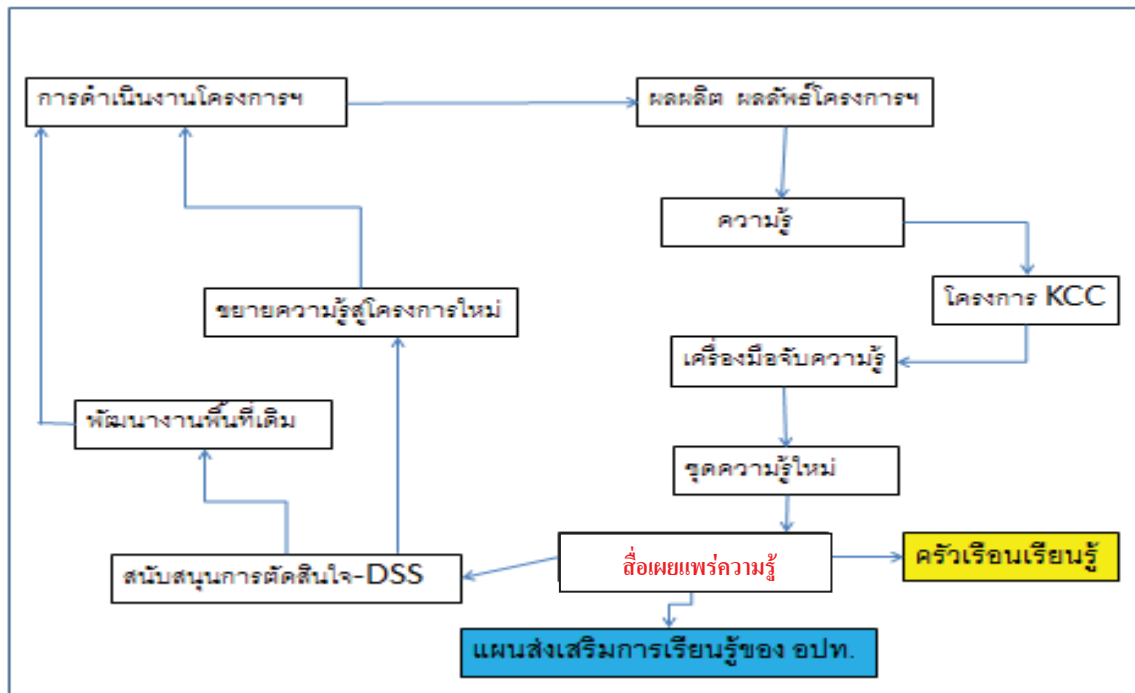
ปัจจัยและเงื่อนไขสำคัญที่พบในวงจรจับความรู้ เพื่อให้เกิดการพัฒนาโครงการเดิม (กิจการเดิม) ในพื้นที่เดิม และการขยายผลโครงการไปพื้นที่ใหม่หรือพัฒนาโครงการใหม่ (กิจการใหม่) ของโครงการและองค์กร คือ “ระบบสนับสนุนการตัดสินใจ – DSS”(Decision Supporting System) ซึ่งเป็นผลมาจากการสร้างสื่อเผยแพร่ แล้วส่งผลให้เกิดความรู้จากกระบวนการเรียนรู้จนถึงขั้นตัดสินใจปรับเปลี่ยนแผนงานและกิจกรรมของโครงการหรือองค์กรได้

จึงเป็นโจทย์ปัญหาของโครงการ KCC ที่ต้องศึกษาและค้นหาองค์ประกอบของระบบสนับสนุนการตัดสินใจของโครงการความร่วมมือฯ ในพื้นที่ ๕ จังหวัดและโครงการฯ๑x๕ ให้พบ โดยตรวจสอบย้อนกลับไปคู่ตั้งแต่ผลการดำเนินงานของโครงการทั้ง ๒ ศึกษา ผลผลิต ผลลัพธ์ ที่ จะจับมาสร้างเป็นชุดความรู้ นำมาทำสื่อเผยแพร่และสร้างกระบวนการเรียนรู้ จนมาถึงขั้นตอนการตัดสินใจ ซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในท้ายที่สุด

ทั้งนี้ ขอบเขตการศึกษาของโครงการ KCC ที่จะให้เกิด “ผลลัพธ์” (Outcome) และ “ผลกระทบ” (Impact) รองรับการเปลี่ยนแปลงในเป้าหมายสุดท้าย คือ “วงจรการเรียนรู้ของชุมชน” ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนที่สอดคล้องกับพลวัตรของเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม ในปัจจุบันและอนาคตที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

โครงการ KCC ประยุกต์แนวความคิดการคิดอย่างเชื่อมโยงมีเหตุผลมากำหนดกรอบในการนำเสนอผลการดำเนินงานของโครงการศึกษาวิจัยนี้ โดยจะเชื่อมโยงให้เห็นความสัมพันธ์เชิงระบบของ ๒ วงจร คือ วงจรจับความรู้ กับ วงจรการเรียนรู้ของชุมชน โดยตัวเชื่อมของวงจรทั้ง ๒ ระบบ คือ “สื่อเผยแพร่ความรู้” (Knowledge Media) ซึ่งจะเป็น “เหตุ” (Causes) จากวงจรการจับความรู้ เชื่อมไปสู่ “ผล” (Results) คือ “ครัวเรือนเรียนรู้” “คณะผู้นำชุมชนเรียนรู้” และ “องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.)ที่จะพัฒนาแผนส่งเสริมการเรียนรู้” ในวงจรการเรียนรู้ของชุมชน (ตามภาพประกอบด้านล่าง) ทั้งนี้ ทั้ง ๓ องค์ประกอบ (Actors หรือ Stakeholders) ในวงจรการเรียนรู้ของชุมชน คือ ครัวเรือน คณะผู้นำชุมชน และ อปท. นั้น จะเป็นผู้รับความรู้ไปประกอบการตัดสินใจ ผ่านช่องทางเครื่องมือสื่อสาร ในกลไกของภาคีการพัฒนา ซึ่งภายใต้การศึกษารังนี้ “โครงการ KCC คือ กลไก” ที่กล่าวถึง

ดังนั้น การพัฒนาสื่อเผยแพร่ความรู้ เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในท้ายที่สุดนั้น สามารถทำได้โดยตรง ๓ ช่องทาง คือ ๑.) พัฒนาสื่อให้เข้าถึงและให้เกิดการเรียนรู้ในระดับครัวเรือน และ ๒.) พัฒนาสื่อให้เข้าถึง และให้เกิดการเรียนรู้ในระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) รวมถึงกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเงื่อนไขให้เกิดข้อเสนอแผนพัฒนาชุมชนสู่ อปท. คือ ๓.) คณะผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง

จากภาพที่แสดงวงจร การเชื่อมโยงของวงจรจับความรู้ กับ วงจรการเรียนรู้ของชุมชน จะเห็น “ข้อต่อ” (Chain) ที่สำคัญ เชื่อมร้อยวงจรทั้ง ๒ เข้าด้วยกัน คือ “สื่อเผยแพร่ความรู้”

การให้น้ำหนักและจุดเน้นในการพัฒนาเครื่องมือสื่อสาร (Knowledge Media) จึงเป็นแผนงานสำคัญของโครงการ KCC ในช่วงต่อขยายเวลาโครงการ

บทที่ ๒

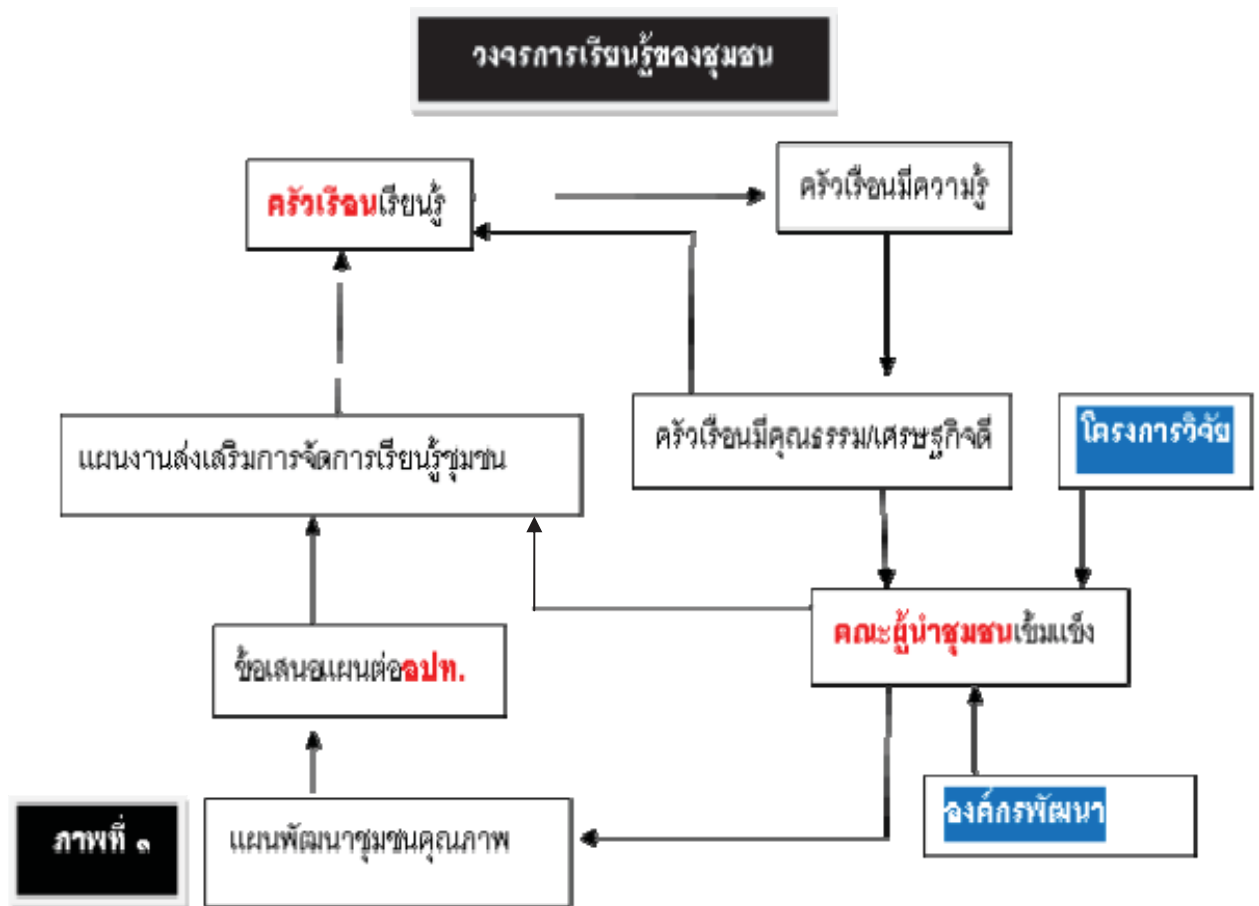
การเปลี่ยนแปลง : บนฐานความรู้ของวงจร”การเรียนรู้ชุมชน”

“การเปลี่ยนแปลง” (Change) เป็นคำที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับทุกชีวิต เกี่ยวข้องกับทุกสรรพสิ่ง ทุกสถานะในโลกใบนี้ ครอบคลุมบริบทของทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ การเมืองและสังคม มีการกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทั้งทางโลกและทางธรรม การเปลี่ยนแปลงในทางโลก หมายถึง “ กระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เกิดความแตกต่างในรูปแบบ ของสิ่งของ และระบบ (System) จากสถานะเดิมหรือสภาพเดิม ไปสู่สถานะใหม่หรือสภาพใหม่” ในทางธรรม หลักคำสอนของพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลง คือ คำสอนที่ว่าด้วย “ไตรลักษณ์” กล่าวว่า “ความไม่เที่ยง ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกย่อมแปรเปลี่ยนไปเป็นเรื่องธรรมดา “

ทางด้านวิทยาศาสตร์ เช่น การที่ธาตุไฮโดรเจน (H) มารวมตัวกับธาตุออกซิเจน (O) ในสถานะที่เหมาะสมหนึ่ง แล้วเกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นสารใหม่ คือ H_2O หรือน้ำ ทั้งนี้ “การเปลี่ยนแปลง” สามารถเกิดขึ้นได้ทั้งจาก”สิ่งเร้า” ที่เป็นเงื่อนไขปัจจัยภายในของระบบนั่นเอง หรือการเกิดขึ้นจาก “สิ่งเร้า”ที่เป็นเงื่อนไขปัจจัยภายนอกของระบบ

ทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง การปกครองและสังคมก็เช่นกัน “การเปลี่ยนแปลง” เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ หรือหนีไม่พ้น ในทุกระดับและทุกระบบของสังคม (Systems) แต่ผลจากการเปลี่ยนแปลงแล้วจะส่งผลด้านบวก (เป็นคุณ - Positive) หรือส่งผลด้านลบ (เป็นโทษ - Negative) ต่อ “ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย” (Stakeholders) นั้น ขึ้นอยู่กับ “การยอมรับได้หรือการยอมรับไม่ได้ ความเป็นธรรม หรือการจัดสรรผลประโยชน์และทรัพยากรที่ลงตัว ” ของผู้ได้รับประโยชน์และผู้สูญเสียประโยชน์ หลังจากการเปลี่ยนแปลง

การเปลี่ยนแปลง มาจากเหตุ (Causes) และ เกิดผล (Results) ตามมาเสมอ ทางด้านการเรียนรู้ของชุมชน สามารถเขียนวงจรการเรียนรู้ของชุมชน ตามหลักการ “การคิดแบบเชื่อมโยงมีเหตุผล” ตามแนวคิดของ รศ.ดร.สุธีระ ประเสริฐสรรพ์ นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญการคิดเชิงระบบจากคณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ หาดใหญ่ ได้ดังนี้...

ภาพที่ ๑ แสดงระบบการเชื่อมโยงอย่างมีเหตุผลของ ๓ องค์ประกอบพื้นฐานของชุมชนในหมู่บ้านและตำบล ได้แก่ “ครัวเรือน ชุมชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.)” พบว่า การนำ “กระบวนการเรียนรู้” ใส่เข้าไปในระบบ (Input) นั้น การเรียนรู้จะเปรียบเสมือน “สิ่งเร้า” (Catalyst) ตัวตั้งต้น ที่จะก่อให้เกิดผล คือ เกิด ๑.) ครัวเรือนที่มีคุณภาพทั้งด้านคุณธรรมและเศรษฐกิจ ๒.) เกิดคณะผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง ๓.) เกิดแผนแม่บทพัฒนาชุมชนที่มีคุณภาพที่จะเสนอต่อ อปท. เพื่อให้เกิด ๔.) แผนงานส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนา ซึ่งจะเป็น “เหตุ” ให้เกิด “ผล” คือครัวเรือนเรียนรู้ หากมีแผนงานส่งเสริมการเรียนรู้มากและมีกระบวนการเรียนรู้ที่ดีมีประสิทธิภาพ จะส่งผลให้ครัวเรือนมีความรู้มาก และ เกิด “ผลในเชิงบวกแบบทวีคูณ” ในวงจร ซึ่ง รศ.ดร.สุธีระ ประเสริฐสรรพ ให้ชื่อวงจรประเภทนี้ว่า “วงจรแบบยังไม่อยู่ ชนิดวงจร ธรรมชาติ” และในทางตรงกันข้าม หาก “ครัวเรือนไม่มีการเรียนรู้” จะเป็น “เหตุ” ให้เกิด “ผล” ทุกห่วงโซ่ตกต่ำลงแบบทวีคูณเช่นกัน กล่าวคือ หากครัวเรือนเรียนรู้ น้อย จะส่งผลให้ครัวเรือนมีความรู้ น้อย ครัวเรือนมีความรู้ น้อย เป็นเหตุให้เกิดผล คือ ครัวเรือนขาดคุณธรรมและเศรษฐกิจไม่ดี (ไม่ประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพ) ส่งผลให้เกิด คณะผู้นำชุมชนที่อ่อนแอ ส่งผลให้เกิดแผนแม่บทชุมชนที่ไม่สมบูรณ์หรือไม่เกิดแผนแม่บทชุมชนเลย ส่งผลให้ไม่เกิดข้อเสนอเชิงนโยบายที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชน (ชุมชนขาดการมีส่วนร่วม มอบให้ อปท.กำหนดแผนงานทุกอย่างเอง) อาจ

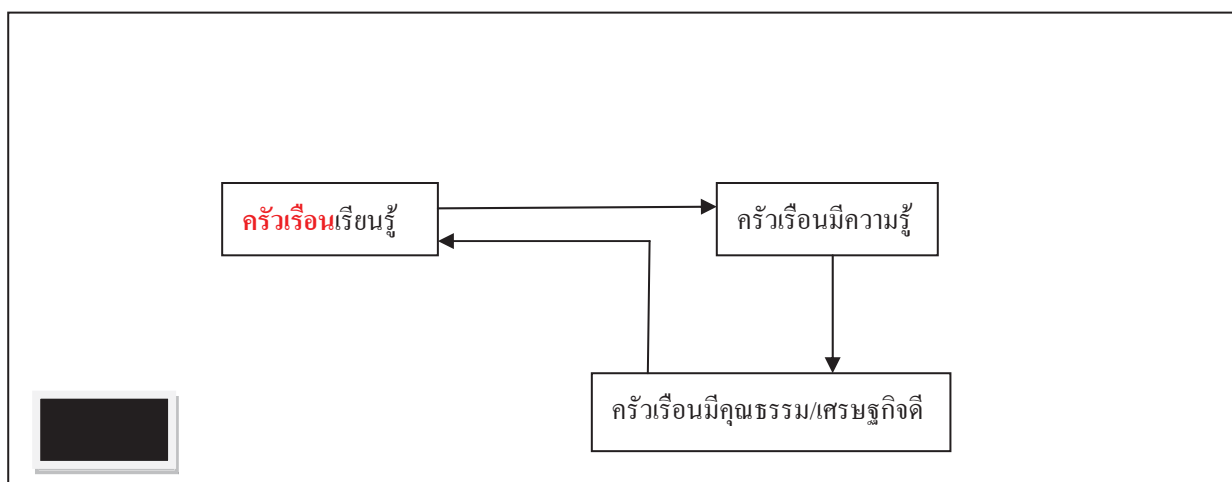
ส่งผลให้ไม่เกิดแผนการส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชน (อาจมีแผนงานด้านอื่นๆเช่นแผนงาน
สาธิตปลูกผัก แผนการพัฒนาเศรษฐกิจ ขาดแผนงานการส่งเสริมการเรียนรู้) ซึ่งส่งผลให้
ครัวเรือนขาดการเรียนรู้ หรือเรียนรู้น้อยลง ส่งผลต่อองค์ประกอบอื่นๆที่เป็นห่วงโซ่ในวงจร
เกิดผลด้านลบอย่างทวีคูณ เช่นกัน เราเรียกววงจรลักษณะนี้ว่า “วงจรแบบยังไม่อยู่ ชนิด วงจร
อธรรม ”

จากวงจร “การเรียนรู้ของชุมชน ” พบว่า “เงื่อนไขสำคัญของการเกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่
ความสำเร็จและความไม่สำเร็จของการพัฒนาชุมชน” ได้แก่ “คณะผู้นำชุมชนเข้มแข็ง” เพราะว่า
หากมีคณะผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง จะเป็นเหตุให้เกิดผล อย่างน้อย ๒ ประการ คือ ๑.) แผนพัฒนา
ชุมชนที่มีคุณภาพ นำเสนอต่อ อปท. หรืออาจพัฒนาไปสู่ประการที่ ๒) แผนการส่งเสริมการเรียนรู้
ชุมชน โดยกลุ่มคณะผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งได้โดยตรง ไม่ต้องผ่าน อปท.ก็ได้

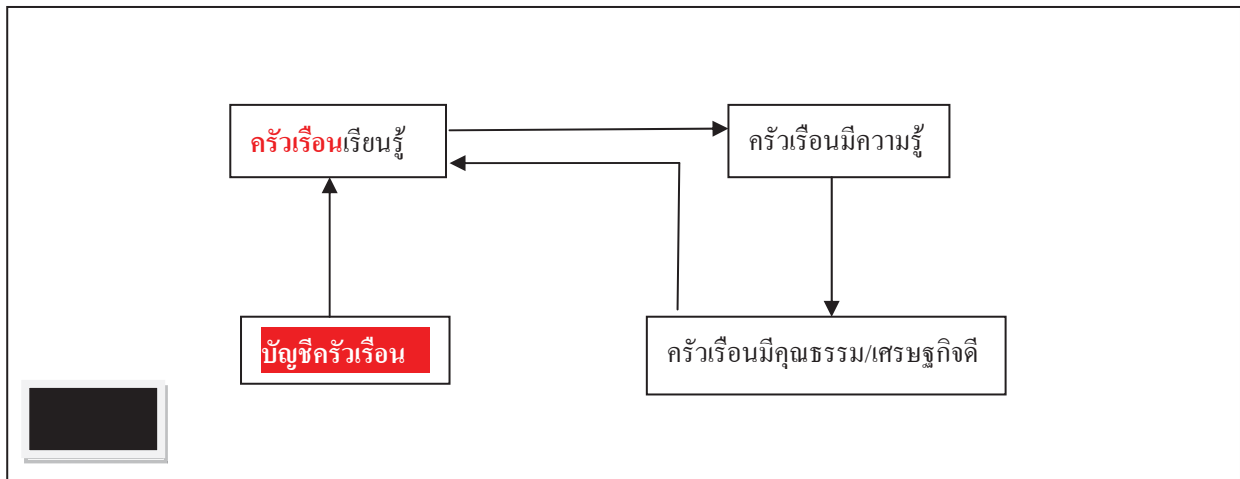
“การเปลี่ยนแปลง” ที่จะกล่าวถึงในโครงการ KCC ต่อไปนี้ จึงมีขอบเขตการศึกษาเฉพาะ
การเปลี่ยนแปลงในบริบทของชุมชน ระดับครัวเรือน ระดับหมู่บ้าน และระดับตำบล เป็นด้านหลัก
โดยโครงการKCC ระบุในหลักการและเหตุผลของโครงการไว้ว่า “ การจับประสบการณ์ จากการ
ทำกิจกรรมในระหว่างการดำเนินงาน (Top On The Procedure) อย่างเป็นระบบ ถอดหรือจับ
ออกมาเป็นความรู้ ใช้เพื่อสนับสนุนการตัดสินใจ รองรับการปรับเปลี่ยนแผนงาน ปรับกิจกรรมให้
เหมาะสมกับสถานการณ์ ที่เปลี่ยนแปลงไป นั้น เป็นเป้าหมายสำคัญในการนำ “ความรู้ที่จับได้หรือ
ถอดได้” (Output) ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ โดยตรง (Outcome) ส่งผลต่อโครงการหรือองค์กร
ผู้รับผิดชอบโครงการพัฒนาได้ทันที หรือก่อให้เกิดผลกระทบ (Impact) จากการจับหรือถอด
ความรู้ที่เกิดขึ้นของโครงการหรือองค์กรหนึ่ง แล้วนำไปประยุกต์ใช้หรือปรับใช้ในโครงการอื่น
องค์กรอื่น ในพื้นที่เดียวกันหรือต่างพื้นที่”

จากวงจรระบบ “การเรียนรู้ของชุมชน” ในภาพที่ ๑ เป็นวงจรระบบใหญ่ ที่ประกอบด้วย
ระบบย่อยหลายวงจร ได้แก่..

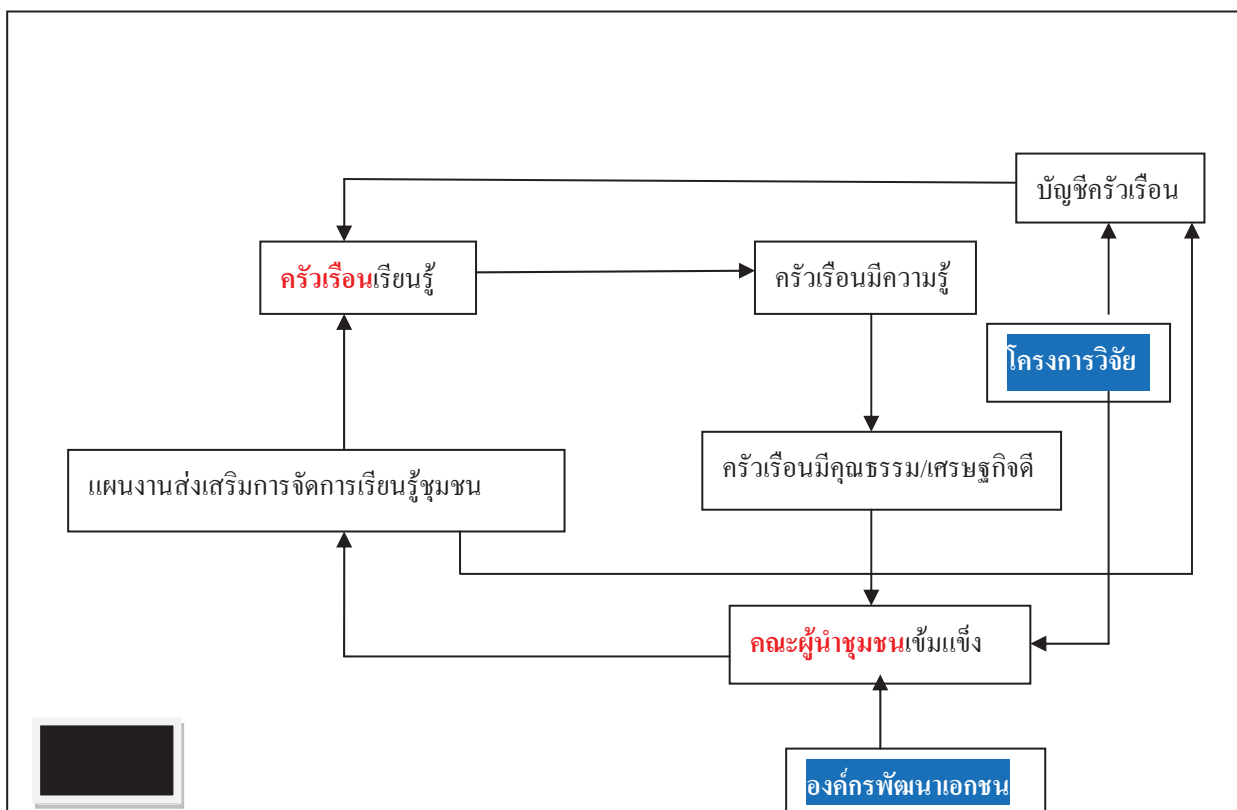
วงจรที่ ๑

วงจรที่ ๑ ในภาพที่ ๒ แปลความหมายว่า หากครัวเรือนการเรียนรู้มาก ส่งผลให้ครัวเรือนมีความรู้มาก เมื่อครัวเรือนมีความรู้มากส่งผลให้ครัวเรือนมีคุณธรรมและเศรษฐกิจดี เมื่อเศรษฐกิจดีส่งผลให้ครัวเรือนมีคุณภาพชีวิตที่ดีและโอกาสที่ครัวเรือนจะเรียนรู้มากขึ้น ดังนั้น เครื่องมือรองรับและสนับสนุนการเรียนรู้ของครัวเรือน เป็นโจทย์ที่ต้องค้นหาคำตอบ ซึ่งโครงการ KCC ได้เรียนรู้จากชุดประสบการณ์ของโครงการความร่วมมือฯ สกว. ว่า “บัญชีครัวเรือน” เป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการส่งเสริมให้ “ครัวเรือนเรียนรู้”

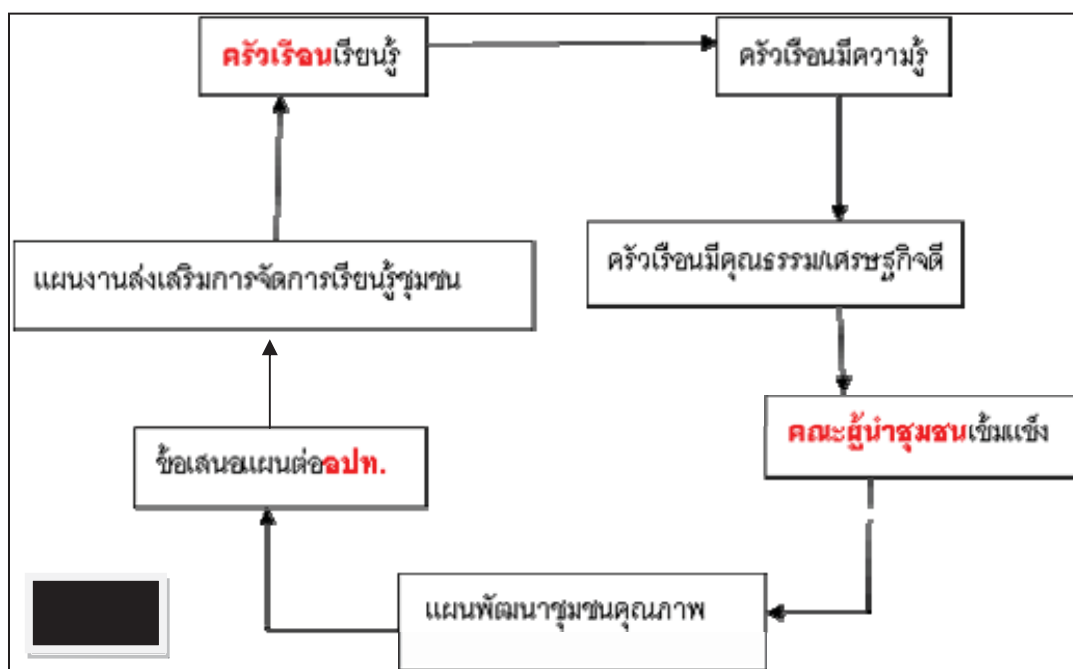
จากภาพที่ ๓ แสดงให้เห็นการเติมปัจจัย “บัญชีครัวเรือน” เข้าไปในวงจรที่ ๑ ซึ่งจะส่งผลให้ครัวเรือนเรียนรู้มากยิ่งขึ้น

ภาพวงจรที่ ๒ ในภาพที่ ๔ แสดงให้เห็น “องค์ประกอบใหม่” คือ “คณะผู้นำชุมชนเข้มแข็ง” ซึ่งเป็นผลมาจากการมีครัวเรือนที่มีคุณธรรมและเศรษฐกิจดี จำนวนมากในพื้นที่ ทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ และคณะผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง สามารถบริหารจัดการองค์กรชุมชนได้ด้วยตนเอง สามารถสร้างแผนงานส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ชุมชนได้ ส่งผลให้เกิดครัวเรือนเรียนรู้มากขึ้น ดังนั้น แผนงานส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ชุมชน ประกอบด้วยกิจกรรมชุดการเรียนรู้ด้านใดบ้าง? เป็นเงื่อนไขที่ต้องศึกษา โครงการKCC พัฒนา โปรแกรมบัญชีรับจ่ายครัวเรือนแบบออนไลน์ ซึ่งมีขีดความสามารถ ในการประมวลผลข้อมูลรายครัวเรือน ออกเป็นรายงานระดับหมู่บ้านและระดับตำบล เป็นเครื่องมือการเรียนรู้ที่เอื้อในการดำเนินกิจกรรมของคณะผู้นำชุมชน โดยอาจวางแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้ผ่านกลไกของเครือข่ายองค์กรชุมชนที่มีอยู่หลายองค์กรในชุมชน

การพัฒนาสื่อสนับสนุนเครื่องมือการเรียนรู้ ให้กับคณะผู้นำชุมชน ในรูปของสื่อเอกสาร วัสดุทัศน เป็นอีกช่องทางหนึ่งที่จะเอื้อให้คณะผู้นำชุมชน สามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับเครือข่ายครัวเรือนในชุมชนได้สะดวกขึ้น ซึ่งสามารถเสริมได้ด้วยการทำงานของโครงการวิจัย และการทำงานขององค์กรภาคีการพัฒนา ผ่านกลไกของคณะผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง

วงจรที่ ๓

วงจรที่ ๓ ในภาพที่ ๕ เป็นวงจรการเรียนรู้ชุมชนที่มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) เข้ามาเป็นองค์ประกอบเพิ่มเติม เป็นวงจรที่เสริมสร้างการเรียนรู้ของชุมชนได้อย่างมั่นคงมากขึ้น เพราะ อปท.สามารถจัดสรร “ทรัพยากรและงบประมาณ” สำหรับการเรียนรู้ได้ด้วยตนเองในระดับท้องถิ่น โดยมีเงื่อนไข คือ การพัฒนาแผนพัฒนาชุมชนที่มีคุณภาพ โดยคณะผู้นำชุมชนเข้ามาร่วมกับกลไกการจัดทำแผนหมู่บ้านที่ อปท.มีการดำเนินการอยู่แล้วทุกปี เพื่อให้เกิดการบูรณาการแผนงานระหว่างกลไกของสภา องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) หรือ สภาเทศบาลตำบล กับกลไกของคณะผู้นำชุมชน

เงื่อนไขความสำเร็จของวงจร นี้ คือ การมีแผนพัฒนาชุมชนที่มีคุณภาพ ซึ่งการได้มาซึ่งแผนแม่บทที่มีคุณภาพนั้น ต้องประกอบด้วยข้อมูลเชิงพื้นที่ ข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติและข้อมูลเศรษฐกิจสังคม ที่ครบถ้วนสมบูรณ์เพิ่มเข้ามา นอกเหนือจากข้อมูลเศรษฐกิจครัวเรือน

โครงการ KCC ได้ศึกษา พัฒนา และประยุกต์ใช้โปรแกรมขนาดเล็ก โปรแกรมสารสนเทศภูมิศาสตร์ MapWindowGIS ด้วยกระบวนการที่เรียกว่า Quick – HAS (Quick Hot Area Synthesis) ในพื้นที่บ้านเกาะยะระโดคน้อย หมู่ที่ ๔ ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล เป็นการสร้างความรู้เบื้องต้น และต่อยอด ขยายผลความรู้ด้วยการพัฒนา โปรแกรมจัดการข้อมูลในระบบออนไลน์ ๓ โปรแกรม เพื่อให้สอดคล้องและเพิ่มความสะดวกในการทำงานร่วมกับ อปท.และภาคีการพัฒนาอื่นๆ ให้ได้มาซึ่งชุดข้อมูลที่สมบูรณ์ครบถ้วน ได้แก่ ๑.) โปรแกรมฐานข้อมูลครัวเรือน ในระบบออนไลน์ ใช้ในพื้นที่ ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ๒.) โปรแกรมบัญชีรับจ่ายครัวเรือน ในระบบออนไลน์ เผยแพร่ทั่วไป และ ๓.) โปรแกรมจับความรู้ฐานข้อมูลอาชีพ ใช้ในพื้นที่ ๒๗ จังหวัด ๑๐๐ ตำบล ในพื้นที่เป้าหมายโครงการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ชุมชนเพื่อสัมมาชีพ สำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน (สสค.)

สำหรับการประยุกต์ใช้ความรู้ในวงจรที่ ๓ ของวงจรการเรียนรู้ชุมชน ในงานเชิงประเด็นกรณี การบริหารจัดการการผลิตและการตลาดไม้ผลในจังหวัดนครศรีธรรมราช โครงการ KCC ได้ออกแบบโปรแกรมการจัดการข้อมูลไม้ผลและระบบตรวจสอบย้อนกลับแบบออนไลน์ เป็นการต่อยอดความรู้จากการพัฒนาชุดความรู้ก่อนหน้านี้

การพัฒนางานวงจรการเรียนรู้ชุมชน ที่ประกอบด้วย ๓ วงจรย่อยดังกล่าว ทำให้โครงการ KCC สามารถสร้างกรอบคิดและทิศทางในการดำเนินงานตามโครงการฯ ได้อย่างชัดเจน เชื่อมโยงกับวงจรการจับความรู้ได้ และพบว่าองค์ประกอบสำคัญที่สุดของเงื่อนไขความสำเร็จ คือ “**คณะผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง**” ที่แสดงให้เห็นความสำคัญผ่าน “ลักษณะทิศทางของลูกศร” (หัวลูกศร เชื่อมโยงสู่ผลทางลูกศรเชื่อมโยงออกจากเหตุ) ออกจากกล่อง “คณะผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง” จำนวน ๒ เส้น แสดงว่า “**คณะผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง**” เป็น “เหตุ” ที่ก่อให้เกิด “ผล” มากที่สุดจำนวน ๒ “ผลผลิต” คือ ๑.) การเกิดแผนพัฒนาชุมชนคุณภาพ และ ๒.) การเกิดแผนส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชน ที่ดำเนินการโดยคณะผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง ขณะที่ปัจจัยอื่นๆ เป็นเหตุที่ก่อให้เกิดผล

เพียง ๑ ผลผลิต และวงจรย่อยที่ ๓ เป็นวงจรที่จะนำไปสู่การจัดการเรียนรู้ชุมชนที่ควรได้กับการสนับสนุนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้มากที่สุด เพราะมีองค์ประกอบของ อปท.ที่มีศักยภาพสูง เข้ามาร่วมในวงจรด้วย และมีการพึ่งพาปัจจัยจากภายนอกน้อย เมื่อเทียบกับวงจรที่ ๒ ส่วนวงจรที่ ๑ เป็นการเรียนรู้ที่มีขอบเขตจำกัดเฉพาะในระดับครัวเรือนเท่านั้น ไม่ส่งผลต่อการเรียนรู้ในระดับชุมชน

ดังนั้น โครงการ KCC จึงกำหนดทิศทางของโครงการศึกษาวิจัยการจับความรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ในส่วนภารกิจที่ปรากฏในวงจรการเรียนรู้ของชุมชน ที่จะไปเกื้อหนุนให้เกิดความรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง คือ การสนับสนุนความรู้เพื่อให้เกิด “คณะผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง ภายใต้วงจรที่ ๓” ซึ่งมีขั้นตอน “การพัฒนาแผนชุมชนที่มีคุณภาพ” เข้ามาเป็นเงื่อนไขสำคัญ กำกับอยู่ด้วย โดยมี “ข้อต่อ” ระหว่างวงจรการเรียนรู้ของชุมชน กับวงจรจับความรู้ คือ “เครื่องมือสื่อเผยแพร่ความรู้”

บทที่ ๓

การจับความรู้: กับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

การจับความรู้ (Knowledge Capture) เป็นองค์ประกอบหนึ่ง ในกระบวนการ “จัดการความรู้” (Knowledge Management – KM) เป็นการจับ (Capture) ปรากฏการณ์และประสบการณ์ จากการทำกิจกรรมในระหว่างการทำงาน (Procedure) และ/หรือ หลังจากการทำกิจกรรมตามแผนการทำงาน ซึ่งเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นแล้วในอดีต ออกมาอย่างเป็นระบบ ซึ่ง ดร.สุธีระ ประเสริฐสรรพ จากคณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ หาดใหญ่ ให้ความเห็นในตอนหนึ่ง ว่า “ การถอดบทเรียน เราควรใช้กระบวนการ “คิดถอยหลัง” ซึ่งใช้หลักคณิตศาสตร์มาอธิบายง่ายๆ ก็หาหากเราเดินถอยหลังไปสู่อนาคต เราจะเห็นอดีตในขณะที่เราเดิน การเดินถอยหลังจะมีค่า ติดลบ(-) การมองอดีตมีค่า (-) เช่นกัน ซึ่งผลคูณของ $(-)\times(-) = +$ หมายถึง การเดินถอยหลัง หันหน้าสู่อดีต จะนำเราเข้าไปใกล้อนาคตที่ถูกต้องมากยิ่งขึ้น ” ส่วน ดร.ลีลาภรณ์ บัวสาย รองผู้อำนวยการ สกว. ให้ข้อคิดว่า “หลักการสำคัญที่คนทั่วไปต้องเรียนรู้จากการถอดบทเรียนนั้น ให้เรียนรู้จากกรณีศึกษาประเภทกริธา “ กระโดดไกล กระโดดสูง ” หากนักกีฬาไม่ตั้งหลัก ไม่ถอยหลังก่อน กระโดดทันทีในจุดที่ยืนอยู่ รับรองว่าไปไม่ไกล จะไม่มีการสะสมพลังงานเพื่อกระโดดให้ไกลหรือให้สูงขึ้น ” เมื่อได้ชุดประสบการณ์ จากโครงการ องค์กร หรือพื้นที่เป้าหมาย แล้วนำมา “สกัด- วิเคราะห์-สังเคราะห์” (Analysis and Synthesis) ออกมาเป็น “ความรู้” (Knowledge) ใช้เพื่อสนองตอบวัตถุประสงค์หรือให้เกิดผล ๒ ประการ ตามวงจรการจับความรู้ คือ

๑.) เพื่อนำความรู้ กลับไปปรับปรุง พัฒนา แผนงานโครงการหรือ การดำเนินงานขององค์กร ที่กำลังปฏิบัติการอยู่ในขณะนั้น อย่างรวดเร็ว หรือที่เรียกปฏิบัติการเช่นนี้ ในวงการการขนส่ง ว่า “ทันเวลาพอดี” (Just-In-Time - JIT) และ

๒.) เพื่อนำไปใช้เป็นความรู้เพื่อการขยายผลหรือประยุกต์ใช้ในพื้นที่ปฏิบัติการโครงการใหม่ หรือพื้นที่ใหม่ขององค์กรเดิม และใช้เป็นความรู้ประยุกต์ใช้สำหรับองค์กรใหม่ ในพื้นที่ใหม่หรือกิจการใหม่

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการการจับความรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (Knowledge Capture for Change – โครงการ KCC) ได้เรียนรู้แนวคิดพื้นฐานในการทำงานพัฒนาชุมชน “แบบบูรณาการเชิงพื้นที่” กล่าวคือ “**ปัญหาเกิดที่ไหน ต้องใช้ความรู้ ที่สร้างจากพื้นที่นั้น เป็นฐานในแก้ปัญหา และมีการประยุกต์ใช้ ชุดความรู้แบบสหวิทยาการ ที่พัฒนาจากในพื้นที่และจากต่างพื้นที่ มาใช้สนับสนุน หรือเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหของพื้นที่นั้นๆ ด้วย**”

การนำกรอบคิด การจับความรู้ มาใช้ในกระบวนการติดตามสนับสนุนโครงการความร่วมมือฯ และโครงการฯ ๑๕๕ คาดว่าจะส่งผลให้เกิดผลผลิต ๒ ประการ คือ ประการที่หนึ่ง การรายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการการจับความรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (โครงการ KCC)

ดำเนินงานของโครงการความร่วมมือฯ และโครงการฯ๑x๕ สามารถบรรลุเป้าหมายของกิจกรรมต่างๆของโครงการในพื้นที่ปฏิบัติการระดับต่างๆได้ตามแผนงาน **ประการที่สอง** โครงการ KCC สามารถจับความรู้จากการดำเนินงานในพื้นที่เป้าหมายของโครงการความร่วมมือฯและโครงการฯ๑x๕ นำไปขยายผล นำไปประยุกต์ใช้ประโยชน์ ในพื้นที่อื่นๆ นอกพื้นที่เป้าหมายของโครงการความร่วมมือฯ และโครงการฯ๑x๕ ทั้งนี้ โครงการ KCC มีแผนการผลิตชุดความรู้ที่หลากหลาย ซึ่งเป็นผลจากกระบวนการจับความรู้ เพื่อรองรับเป้าหมายสำคัญ ๒ ประการ ดังกล่าวข้างต้น

วงจรการปฏิบัติการของโครงการ KCC มี ๔ ขั้นตอน (4 K) คือ

๑. การค้นหาและเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ (Knowledge Sources – K1) โดยใช้แหล่งเรียนรู้ ๒ แหล่ง คือ ๑.) แหล่งเรียนรู้จากผลการดำเนินงานของโครงการความร่วมมือฯ (ในกรณีนี้ หมายถึง ความร่วมมือฯ ระยะที่ ๑ ซึ่งดำเนินงานในพื้นที่ ๒๑ จังหวัด และโครงการความร่วมมือฯ ระยะที่ ๒ จำนวน ๑๗ จังหวัด ซึ่งดำเนินงานในพื้นที่ ๕ จังหวัดภาคใต้ และ ๒.) แหล่งเรียนรู้จากผลการดำเนินงานจากโครงการฯ ๑x๕ ขั้นตอนนี้เราต้องการแหล่งเรียนรู้เป้าหมาย ที่เข้าไปจัดการจับความรู้แล้ว ส่งผลจากกระบวนการ “ถอดหรือจับความรู้” แล้วนำไปสู่การสร้างความรู้ใหม่ที่มีพลัง ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงได้จริง

๒. การพัฒนาเครื่องมือจับความรู้ (Knowledge Tools – K2) โครงการ KCC ประยุกต์ใช้หลักการสารสนเทศ มาพัฒนาชุดเครื่องมือจับความรู้ ทั้งชุดเครื่องมือที่ใช้การประมวลผลและการทำงานของเครื่องมือจากคอมพิวเตอร์ และ ชุดเครื่องมือจับความรู้ที่ใช้ระบบธรรมชาติของการเรียนรู้ของมนุษย์คือหัวใจนักปราชญ์ ตามหลักการ สุ-จิ-ปุ-ลิ หรือ ฟัง-คิด-ถาม-จด

ชุดเครื่องมือตามหลัก ๔ ประการของหัวใจนักปราชญ์ ได้แก่.. **๑.) สุ-สุตะ** หมายถึง การฟัง การเห็น การได้ยิน **๒.) จิ-จินตะ** หมายถึง การนำสิ่งที่เห็น สิ่งที่ได้ยิน มาจินตนาการ คิดพินิจ โดยใช้หลักการหาเหตุผล **๓.) ปุ-ปุจฉา** หมายถึง การไต่ถามเมื่อเกิดข้อสงสัยจนได้ความกระจ่างกับนักปราชญ์ ผู้รู้ แล้วนำความกระจ่างนั้นเก็บไว้ เก็บไว้เป็นความรู้ในตัวเอง **๔.) ลิ-ลิขิต** หมายถึง การบันทึกเพื่อให้เกิดความจำไม่ลืม ใช้เป็นสื่อเอกสารสำหรับการเรียนรู้ นั้น สามารถนำมาประยุกต์ใช้ผ่านกระบวนการจับความรู้ จากวิธีพื้นฐาน ได้แก่ การสังเกต การสนทนากลุ่มย่อย การประชุม การอ่าน การศึกษาเอกสาร ได้อย่างครอบคลุม ง่ายและสะดวกในการจัดกระบวนการ ซึ่งโครงการ KCC ได้ใช้เครื่องมือในกลุ่มนี้เป็นบรรทัดฐานมาตลอดโครงการ พร้อมกับการนำความรู้จากวิธีการ สุ-จิ-ปุ-ลิ จากผลการดำเนินงาน ๒ แหล่งการเรียนรู้ดังกล่าวข้างต้น มาเขียนเป็นบทความเผยแพร่ผ่านสื่อและเวทีประชุมจำนวนทั้งหมด จำนวน ๒๐ บทความ และเขียนชุดความรู้ คู่มืองานพัฒนาจากชุดประสบการณ์ และโปรแกรมจับความรู้ จำนวน ๑๘ ชุดความรู้

ส่วนเครื่องมือชุดที่ ๒ คือ การใช้ความรู้ด้านคอมพิวเตอร์ (Informatics Technology -IT) มาประยุกต์ใช้นั้น โครงการ KCC ร่วมกับโครงการพัฒนาระบบข้อมูลครัวเรือนและชุมชน เพื่อรองรับระบบสนับสนุนการตัดสินใจ (DSS) ในระดับตำบล ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานประสานงานชุดโครงการวิจัยและพัฒนาเชิงพื้นที่ ๕ จังหวัดภาคใต้ตอนกลาง (สงขลา พัทลุง สตูล ตรัง นครศรีธรรมราช) ในปี พ.ศ. ๒๕๕๑ – ๒๕๕๒ ได้พัฒนาโปรแกรมคอมพิวเตอร์ จำนวน ๓ โปรแกรม เพื่อช่วยในการจับความรู้ คือ....

๒.๑) โปรแกรมขอนหาด เพื่อสนับสนุนการบริหารจัดการข้อมูลครัวเรือน ข้อมูลองค์กรชุมชน ข้อมูลชุมชน โดยมีการพัฒนาโปรแกรมขอนหาด ระดับหมู่บ้าน เพิ่มขึ้นจากเดิมซึ่งมีเพียงโปรแกรมขอนหาดระดับตำบล เพื่อนำไปใช้สนับสนุนการจับความรู้ ภายใต้โครงการพัฒนาพื้นที่พิเศษ ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้ (ยะลา นราธิวาส ปัตตานี สงขลา และสตูล) ซึ่งใช้หน่วยพัฒนาระดับครัวเรือนและหมู่บ้าน เป็นหลักในการดำเนินงานพัฒนา โปรแกรมขอนหาดเดิมที่รองรับหน่วยพัฒนาระดับตำบล ไม่เหมาะสมกับเป้าหมายของพื้นที่ ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้ โครงการ KCC จึงสนับสนุนให้ นพ.บรรเจิด พิพัฒน์ปานนท์ นายชิน ทิพย์เพ็ง และนายไชยา กรรไกรเพราะ ร่วมกันพัฒนา โปรแกรมขอนหาดระดับหมู่บ้านขึ้นเป็นกรณีพิเศษ รองรับการปฏิบัติงานของบัณฑิตอาสา ในพื้นที่ ๒,๐๗๓ หมู่บ้าน โดยโครงการ KCC ร่วมกับศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) จัดฝึกอบรมการการใช้โปรแกรมขอนหาด โปรแกรม MapWindowGIS และโปรแกรมระบบฐานข้อมูลครัวเรือน ให้กับบัณฑิตอาสาจำนวน ๒,๐๗๓ คน และปลัดอำเภอทุกอำเภอในพื้นที่ ๕ จังหวัดชายแดนใต้ ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๕๓ – ๒๕๕๔

๒.๒) โปรแกรม MapWindowGIS เป็นโปรแกรมระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ ที่เป็นเครื่องมือการจัดการข้อมูลเชิงพื้นที่ ตามแนวทางการพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area Base Collaborative – ABC) ซึ่ง สกว.ได้นำมาใช้ในพื้นที่โครงการพัฒนาระบบสนับสนุนการตัดสินใจ (Decision Supporting System - DSS) มาก่อนแล้ว แต่ส่วนใหญ่ผู้วิจัย นักวิชาการในสาขาวิชาการด้าน DSS นิยมใช้โปรแกรม GIS ประเภทการค้า (Commercial) เพราะมีความเสถียรมากกว่า แต่ต้องแลกกับการจ่ายงบประมาณก้อนใหญ่ในการซื้อ Software โปรแกรม GIS ประเภทระบบปิด ที่มี License มาใช้ ซึ่งยากที่จะให้ชุมชนหรือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ขนาดเล็กจัดซื้อโปรแกรม GIS ประเภทการค้า มาประยุกต์ใช้ประโยชน์ได้ โครงการ KCC จึงมุ่งมั่น “เข้าถึง” แหล่งเรียนรู้ MWGIS ที่สำคัญ คือ ห้องปฏิบัติการที่เป็นแหล่งพัฒนาโปรแกรม MWGIS ที่มหาวิทยาลัย Idaho ประเทศสหรัฐอเมริกา และการเพิ่มความรู้ด้านการใช้ประโยชน์จากโปรแกรม MW GIS และความหวังก็เป็นจริง เมื่อ สกว.สนับสนุนให้นายณรงค์ คงมาก เดินทางไปร่วมประชุมนานาชาติครั้งแรกของผู้ใช้และเครือข่ายโปรแกรมเมอร์ผู้พัฒนาโปรแกรม MapWindowGIS ณ เมืองออร์แลนโด (Orlando) รัฐฟลอริดา และ มหาวิทยาลัยไอดาโฮ รัฐไอดาโฮประเทศสหรัฐอเมริกา

ระหว่างวันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๕๕๓ ถึง วันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๕๓ ทำให้โครงการ KCC ได้เรียนรู้ และขจัดจุดอ่อนของโปรแกรม MWGIS ได้หลายจุด เช่น การเชื่อมฐานข้อมูลในโปรแกรม MWGIS กับฐานข้อมูลโปรแกรม Excel และ Access จากข้อมูลนอกโปรแกรม MWGIS (External Data) ได้ โดย Plug-in ที่ชื่อ Swift-D ที่นายณรงค์ คงมาก เรียนรู้จาก ม.โอคาโฮ สหรัฐอเมริกา

การจับความรู้ข้อมูลเชิงพื้นที่ (Spatial Data) โดยใช้โปรแกรม MWGIS เป็นตัวช่วย เป็นความรู้ใหม่ในแวดวงนักจัดการความรู้สายชุมชน และสายสังคมศาสตร์ ซึ่งหากโปรแกรมฟรี ซอฟต์แวร์ Open source อย่าง MWGIS หรือโปรแกรม GIS – Open source อื่นๆ ได้รับการพัฒนา ให้มีขีดความสามารถใกล้เคียง โปรแกรม GIS ประเภทเชิงการค้า (Commercial) แล้ว การใช้ Software GIS เป็นองค์ประกอบในกระบวนการเรียนรู้ การถอดความรู้จะมีการประโยชน์และ ประสิทธิภาพมากขึ้น

๒.๓) โปรแกรมระบบฐานข้อมูลครัวเรือน พัฒนาโดยโครงการ KCC โดยนายมนัสภาพ สุวริยนนท์ และนายเกียรติศักดิ์ แก้วดุก ในขั้นตอนการขยายผลความรู้การจับความรู้ ไปสู่พื้นที่ ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยนายเกียรติศักดิ์ ดุกแก้ว นักวิจัยของโครงการ KCC เป็นผู้เริ่มต้นพัฒนา ภายได้ความร่วมมือกับ ศอ.บต. กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย และ GISTDA (สำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ) เพื่อจัดการข้อมูลครัวเรือนที่ ได้รับการสนับสนุนปัจจัยการผลิต จากโครงการพัฒนาพื้นที่พิเศษ ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ใน ระบบ Internet โดยประยุกต์จากแนวคิดของโปรแกรมบัญชีครัวเรือน แนวคิดโปรแกรมขอนแก่น และโปรแกรม MWGIS บูรณาการ เข้าด้วยกัน ซึ่งผู้ใช้งานสามารถเข้าไปนำเข้าข้อมูล การออกรายงาน ประมวลผล ผู้สนใจสามารถติดตามและศึกษาการใช้งานของ โปรแกรมได้ที่ www.kccs.bunditsbpac.com

๓. การสร้างชุดสื่อเผยแพร่ความรู้เพื่อการใช้ประโยชน์” (Knowledge Sharing - K3)

โครงการ KCC ได้ติดตามกระบวนการทำงานของ ๒ แหล่งเรียนรู้ คือ โครงการความร่วมมือเพื่อ แก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคมและสุขภาวะ ระยะที่ ๒ ในพื้นที่ ๕ จังหวัดภาคใต้ และ โครงการฯ ๑x๕ โครงการ KCC ได้เรียนรู้ผลจากการปฏิบัติการของโครงการทั้ง ๒ และได้สกัด “ปรากฏการณ์” ที่ได้พบเห็น ได้สังเกต ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมภาคสนามและเข้าร่วมการประชุม ได้ร่วมเวทีถอดบทเรียนของคณะผู้ประสานงานจังหวัด ๑๗ จังหวัด ที่สำนักงาน นายตรศิน สุขโต อัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม จำนวน ๘ ครั้ง เข้าร่วมเวทีประชุมติดตามผล และถอดบทเรียนการดำเนินงานของ ๕ จังหวัดในภาคใต้ จำนวน ๕ ครั้ง และมีการประชุมผู้ ประสานงานจังหวัด ๕ คน จำนวน ๓ ครั้ง ร่วมพัฒนาคู่มือสำหรับการฝึกอบรมบัณฑิตอาสา ๒, ๐๗๓ คน เป็นต้น โครงการ KCC ได้สกัดประเด็นที่ได้เรียนรู้ “ระหว่างทางของการดำเนินงาน โครงการฯ” (On the Project Procedure) ออกมาเป็นบทความเผยแพร่ มากกว่า ๒๐ บทความ และชุดสื่อเผยแพร่ จำนวน ๑๗ ชุด ได้แก่

๑. ชุดความรู้เรื่องที่ดิน “โฉนดชุมชน” กรณี โฉนดช้างดำ บ้านสระพัง ตำบลเสาธง อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช
๒. ชุดความรู้ “เล่าเรื่องดีๆ จากคนทำบัญชีครัวเรือน ๕๐ ครอบครัว”
๓. ชุดความรู้ “ผู้ประสานงานจังหวัด : ๑ คน เปลี่ยนแปลง ๑ จังหวัด ”
๔. ชุดความรู้ “คู่มือครัวเรือน” สมุดปกเขียว (จัดพิมพ์โดย สอ.บต.)
๕. ชุดความรู้ “คู่มือการใช้โปรแกรมระบบฐานข้อมูลครัวเรือน พื้นที่พิเศษ ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้” (จัดพิมพ์โดย สอ.บต.)
- ๖.ชุดความรู้ “คู่มือโปรแกรมขอนหาด” โปรแกรมสำหรับการจัดระบบฐานข้อมูลชุมชนท้องถิ่น (จัดพิมพ์โดย สอ.บต.)
- ๗.ชุดความรู้ “ การใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ MapWindowGIS” (จัดพิมพ์โดย สอ.บต.)
- ๘.ชุดความรู้ “บัตรพาคิด...คู่มือการจัดประชุมวางแผนยุทธศาสตร์ชุมชน ” จัดพิมพ์โดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.)
- ๙.ชุดความรู้ “ คู่มือการใช้ Plugin MapWindowGIS : SWIFT-D และ ImgReg – Image to Map Registration
- ๑๐.ชุดความรู้ “ คู่มือบัณฑิตอาสา โครงการพัฒนาพื้นที่พิเศษ ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้”
๑๑. ชุดความรู้ “อุทกภัยจากฝนในฤดูร้อน ๒๕๕๔ : โศกนาฏกรรมที่ (ไม่) อาจหลีกเลี่ยงได้ ? กรณีศึกษา...บ้านเขียน ตำบลเทพราช อำเภอสิชล จังหวัด นครศรีธรรมราช
๑๒. ชุดความรู้ “การผลิตเงาะนอกฤดู ในจังหวัดนครศรีธรรมราช”
- ๑๓.สื่อวีดิทัศน์ “ อำเภอพระพรหม : กับการจัดการข้อมูลมะนาวด้วยระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ MapWindowGIS
๑๔. สื่อวีดิทัศน์ “การเรียนรู้จากข้อมูลบัญชีครัวเรือน”
๑๕. เว็บไซต์โปรแกรมระบบฐานข้อมูลครัวเรือนร่วมกับ สอ.บต.

www.kccs.bunditsbpac.com

๑๖. เว็บไซต์โปรแกรมบัญชีครัวเรือน www.homeacc.thailanddb.com เพื่อรองรับการนำข้อมูลจากฐานบัญชีครัวเรือนมาใช้สนับสนุนการวางแผนการพัฒนาหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด กลุ่มจังหวัด

๑๗. เว็บไซต์โปรแกรมการบริหารจัดการข้อมูลไม้ผล จังหวัดนครศรีธรรมราช
www.thaisouthfruit.com

๔. การบูรณาการเชื่อมโยงเพื่อ “ต่อยอดความรู้” งานโครงการเดิม และการติดตามแบบเสริมพลัง ให้นำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้จริง (Knowledge Application –K4) การจับความรู้ในด้านนี้ ในช่วง ๓ ปี โครงการKCC เข้าไปมีบทบาทและดำเนินงานในหลายพื้นที่และหลายประเด็นงาน ได้แก่..

๔.๑) งานถอดบทเรียนการเรียนรู้ของผู้ประสานงานจังหวัด ๕ คน จาก ๕ จังหวัด ภายใต้โครงการความร่วมมือฯ ระยะที่ ๒ ได้แก่ ๑.) นายเฉลิมพล บุญญาชา จังหวัดนครศรีธรรมราช ๒.) นางมยุรี จุ้ยพริก จากจังหวัดสตูล ๓.) นายวิเชียร มณีรัตนโชติ จังหวัดพัทลุง ๔.) นายทวีศักดิ์ สุขรัตน์ จากจังหวัดสุราษฎร์ธานี ๕.) นางยุริ แก้วชูช่วง จากจังหวัดสงขลา และศึกษาผลการดำเนินงานของโครงการความร่วมมือฯ และโครงการฯ ๑x๕ ที่มีนักวิจัยท้องถิ่นจำนวน ๕ คน ออกมาเป็นความรู้ใหม่ เสนอให้ปรับเปลี่ยนแผนงานให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปของแต่ละพื้นที่

๔.๒) งานด้านการบริหารจัดการข้อมูลด้านการผลิต การตลาดไม้ผล จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นงานต่อเนื่องจากโครงการความร่วมมือฯ ระยะที่ ๑ สมัยนายวิชม ทองสงค์ เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราช สานต่อมาจนถึงสมัยนายภาณุ อุทัยรัตน์ เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราช (๒๕๕๑ – ๒๕๕๒) โดยโครงการ KCC เข้าไปร่วมกับสมาคมชาวสวนมังคุด (ไม้ผล) และสำนักงานเกษตรจังหวัดนครศรีธรรมราช จัดทำฐานข้อมูลการผลิตไม้ผล และการประสานงานกับทุกภาคีการพัฒนาเพื่อพัฒนาระบบการผลิตการตลาดไม้ผล โดยเฉพาะเจาะโรงเรียนและมังคุด ผ่านกลไกของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ผลิตเงาะท่าเรือ ตำบลท่าประจะ อำเภอสระหวัด และสมาคมชาวสวนมังคุด จังหวัดนครศรีฯ เพื่อทดลองนำความรู้ด้านวิทยาศาสตร์การเกษตรมาประยุกต์ใช้เพื่อการผลิตเงาะนอกฤดู และในช่วงปลายของแผนงานมีการจัดทำเว็บไซต์การจัดการข้อมูลการผลิตและการตลาดไม้ผลและระบบตรวจสอบย้อนกลับ ภายใต้ ชื่อ www.thaisouthfruit.com

๔.๓) โครงการ KCC เข้าไปร่วมประสานงานและเชื่อมโยงกับ ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) โดยการประสานงานจากนายภาณุ อุทัยรัตน์ รองปลัดกระทรวงมหาดไทย ผู้อำนวยการ ศอ.บต. ซึ่งเคยดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดนครศรีธรรมราช ในช่วงเดือนตุลาคม ๒๕๕๑ – กันยายน ๒๕๕๒ ในช่วงที่โครงการความร่วมมือฯจังหวัดนครศรีธรรมราช ระยะที่ ๒ เริ่มดำเนินการ ในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช และนายภาณุ อุทัยรัตน์ ได้รับทราบและยอมรับ โปรแกรมการบริหารจัดการข้อมูลครัวเรือนและชุมชนด้วยระบบ GIS เมื่อนายภาณุ อุทัยรัตน์ ย้ายไปรับตำแหน่ง ผอ. ศอ.บต. จึงประสานงานให้ทีมงานของโครงการKCC ไป ร่วมพัฒนาระบบการบริหารจัดการข้อมูลครัวเรือนและชุมชนของ ศอ.บต. ซึ่งเป็นการขยายผลความรู้ครั้งสำคัญ ของการพัฒนาระบบ GIS ชุมชน เพื่อการจัดการข้อมูลรูปแบบใหม่ในระดับครัวเรือนฐานราก เชื่อมโยงถึงระดับนโยบาย โดยโครงการ KCC ได้ไป

ชี้แจง แนวทางการจัดการข้อมูลครัวเรือนและชุมชน ในระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ ในการประชุมฝ่ายบริหารระดับนโยบาย ที่ทำเนียบรัฐบาล จำนวน ๔ ครั้ง (ระหว่างเดือน พฤศจิกายน ๒๕๕๒ – กันยายน ๒๕๕๓)

๔.๔) ในเดือนตุลาคม ๒๕๕๓ โครงการKCC ได้ร่วมมือกับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ภาคใต้ พัฒนาคู่มือ “บัตรพาคิด” ชุดเครื่องมือกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมของผู้เข้าร่วมประชุม เพื่อใช้จับความรู้ในเวทีประชุมสัมมนา เพื่อพัฒนาขีดความสามารถของกลไก และกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาขบวนภาคประชาชนในจังหวัด ทั้ง ๑๔ จังหวัดภาคใต้ ซึ่งเป็นเครื่องมือจับความรู้ที่พัฒนามาจากประสบการณ์ของโครงการ KCC ในพื้นที่ ๕ จังหวัดของภาคใต้

๔.๕) ในช่วงปลายเดือนมีนาคม ถึงต้นเดือนเมษายน ๒๕๕๔ เกิดภัยพิบัติครั้งร้ายแรงในจังหวัดนครศรีธรรมราช คือ การเกิดพายุฝนในฤดูร้อน สร้างความเสียหายให้กับประชาชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนในรอบ ๖๐ ปี ในจังหวัดนครศรีธรรมราช โครงการ KCC จึงลงพื้นที่ศึกษาผลกระทบที่เกิดขึ้น โดยประยุกต์ใช้ความรู้การจัดการข้อมูลด้วยโปรแกรมMapWindowGIS ในพื้นที่บ้านเพียน ตำบลเทพราช อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช และได้ร่วมกับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) สำนักประสานงานชุดโครงการการวิจัยเชิงพื้นที่ฯ สกว. และเครือข่ายองค์กรชุมชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช จัดประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง “อยู่กับน้ำ” ในวันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๕๕๔ ณ สำนักงาน กศน. จังหวัดนครศรีธรรมราช และสานต่อประเด็นงานภัยพิบัติร่วมกับสำนักประสานงานชุดโครงการวิจัยและพัฒนาเชิงพื้นที่ ๔ จังหวัดภาคใต้ตอนกลาง สกว. ล่าสุดในวันที่ ๓๐ มีนาคม ๒๕๕๕ โครงการ KCC ร่วมจัดประชุมเชิงวิชาการเรื่อง “ การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและภัยธรรมชาติในบริบทเชิงพื้นที่” ณ โรงแรมทวินโลดส์ จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยนำเสนอบทความทางวิชาการเรื่อง “เกษตรกรชาวสวนผลไม้- ชาวนาในจังหวัดนครศรีธรรมราช ต่อการรับมือการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ”

๔.๖) ในช่วงเดือน กันยายน ๒๕๕๔ – เมษายน ๒๕๕๕ โครงการ KCC ได้การขยายผลความรู้ด้านการทำบัญชีครัวเรือนสู่โครงการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ชุมชนเพื่อสัมมาชีพ สำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน (สสค.) ในพื้นที่ ๑๐๐ ตำบล กระจายในพื้นที่ ๒๓ จังหวัดของประเทศ และพัฒนาโปรแกรมจับความรู้ฐานข้อมูลอาชีพ ภายใต้เว็บไซต์ ชื่อ 100tambol.QLF.or.th โดยประยุกต์ใช้ความรู้ด้าน GIS จากโปรแกรม MapWindowGIS ร่วมด้วย

บทที่ ๔

ปฏิบัติการ ๔ K : ทีมงานและ ๔ ขั้นตอนของกระบวนการจับความรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

ภาพที่ ๖ เป็นแผนภาพวงจรการจับความรู้ ซึ่งพัฒนาจากกรอบแนวคิด “การคิดอย่างเชื่อมโยงมีเหตุผล” (System Thinking) จากชุดประสบการณ์ของโครงการความร่วมมือฯ สกว. และโครงการฯ๑๕ สรุปลักษณะการจับความรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงได้ ๔ ขั้นตอน โดยมีทีมงานโครงการ KCC เป็นกลไกปฏิบัติการ ดังต่อไปนี้

๔.๑) คณะทำงานโครงการจับความรู้ โครงการ KCC มีคณะทำงาน ๔ คน ซึ่งได้ร่วมกันปฏิบัติการกิจตลอดช่วง ๓ ปี ได้แก่ นายณรงค์ คงมาก นางปารณีย์ อารีชล นายเกียรติศักดิ์ แก้วดุก นางสาวชาปีอา ยุทธกาศ ได้แบ่งบทบาทหน้าที่ ในการดำเนินงาน ๔ ด้าน คือ **นางปารณีย์ อารีชล** รับผิดชอบงานลงพื้นที่ จังหวัด เพื่อร่วมติดตามการประชุมของคณะทำงาน จังหวัด ลงพื้นที่ตำบลและหมู่บ้าน เพื่อเก็บข้อมูลการทำบัญชีครัวเรือน (๕๐ ครัวเรือน ใน ๕ จังหวัด) และจัดเก็บข้อมูลงานเชิงประเด็น **นายเกียรติศักดิ์ แก้วดุก** รับผิดชอบการถ่ายทอดความรู้ด้านโปรแกรมบัญชีรับจ่ายครัวเรือนให้กับกลุ่มเป้าหมาย และพัฒนาโปรแกรมคอมพิวเตอร์รองรับกระบวนการจับความรู้ ในพื้นที่ปฏิบัติการ ๕ จังหวัดเป้าหมาย ได้แก่ นครศรีธรรมราช พัทลุง สุราษฎร์ธานี สงขลา และสตูล และขยายผลสู่พื้นที่อื่นๆ ใน ภาคใต้ **นายณรงค์ คงมาก** รับผิดชอบการเขียนชุดความรู้ การพัฒนาเครื่องมือจับความรู้โดยการประยุกต์ใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ ด้วยโปรแกรม MapWindowGIS การผลิตสื่อ การประสานงาน และการเขียนรายงาน โดยมี**นางสาวชาปีอา ยุทธกาศ** รับผิดชอบด้านการประสานงาน งานสำนักงานและธุรการ การบัญชี

ภาพที่ ๘ นางปารณีย์ อารีชล หนึ่งในทีมวิจัย กับผลงาน การจับความรู้ หลายเรื่อง เช่น เล่าเรื่องดีๆ จากคนทำบัญชีครัวเรือน ๕๐ คน เขียนเล่าเรื่อง “โนนดงช้างดำ บ้านสระพัง “ เล่าเรื่อง “การจัดการหนี้สินที่บางแก้ว” และการจับความรู้จากเวทีประชุมคณะทำงาน ๕ จังหวัด

ภาพที่ ๙ นายเกียรติศักดิ์ ดูกแก้ว (กิจกรรมในช่วงปฏิบัติงานที่เกาะยะระโตคนุ้ย จังหวัดสตูล) บัณฑิตใหม่สาขาคอมพิวเตอร์ จากมหาวิทยาลัยราชภัฏ นครศรีธรรมราช เริ่มงานกับโครงการ KCC เป็นงานแรกหลังจบการศึกษา รับผิดชอบด้านการพัฒนาเครื่องมือ IT เพื่อใช้จัดการข้อมูลครัวเรือนและชุมชน ผลงานที่โดดเด่น คือ การเขียนโปรแกรมระบบฐานข้อมูลครัวเรือนรองรับนโยบายการพัฒนาพื้นที่พิเศษ ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้ (www.kccs.bunditsbpac.com) และการเขียนเว็บไซต์ โปรแกรมบัญชีรับจ่ายครัวเรือน ซึ่งเผยแพร่ใน เว็บไซต์ www.homeacc.thailanddb.com ร่วมกับนายมนัสภาพ สุวริยนนท์ โปรแกรมเมอร์จากศูนย์บ่มเพาะวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ หาดใหญ่

ภาพที่ ๑๐ นายณรงค์ คงมาก นักวิจัยอิสระ หัวหน้าโครงการKCC ผู้ประสานงานภาคใต้ โครงการความร่วมมือฯ รับผิดชอบการประสานงาน การพัฒนาโปรแกรมMapWindowGIS การเขียนชุดความรู้ การพัฒนาเครื่องมือจับความรู้ การขยายผลงานไปสู่พื้นที่ใหม่ และกำหนดแนวทางและปรับแผนงานของโครงการ KCC ให้สอดคล้อง เหมาะสมกับพลวัตรของสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

ภาพที่ ๑๑ นางสาวชาบีอา ยูทธกาศ รับผิดชอบด้านสำนักงาน บัญชีการเงิน การประสานงานผลิตสื่อเผยแพร่ ของโครงการKCC และเป็นฝ่ายธุรการโครงการความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคมและสุขภาวะ จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นแกนนำเครือข่ายสตรี จังหวัดนครศรีธรรมราช ของขบวน พอช. ปัจจุบัน (สิงหาคม ๒๕๕๕)จบการศึกษา ระดับปริญญาโท สาขาพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา

คณะทำงานทั้ง ๔ คน มีความถนัดและประสบการณ์ที่ต่างกัน มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ตามความถนัดของแต่ละคน การมาร่วมงานกันครั้งนี้ทำให้ทุกคนได้ฝึกฝนทักษะกระบวนการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) และการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้บนฐานของกระบวนการจัดการความรู้ สามารถนำความรู้จากโครงการ KCC ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงของแต่ละคนได้อย่างเหมาะสม เป็นกระบวนการทำงานวิจัย ที่สร้างขีดความสามารถและพัฒนาศักยภาพของทีมวิจัยไปด้วยในตัว

๔. ๒) ปฏิบัติการ ๔ K : ๔ ขั้นตอนกระบวนการจับความรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

ขั้นตอนที่ ๑ K 1 - การค้นหาและเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ (Knowledge Sources) โครงการ KCC ใช้พื้นที่เป้าหมายในการปฏิบัติการจับความรู้ จาก ๒ แหล่งเรียนรู้ ได้แก่

๑.๑ แหล่งเรียนรู้แรก ได้แก่ พื้นที่ปฏิบัติงานของโครงการความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะ ๕ จังหวัดภาคใต้ (สงขลา สตูล พัทลุง นครศรีธรรมราช และสุราษฎร์ธานี) โดยมีกลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้ประสานงาน จังหวัด ๕ คน คณะทำงานจังหวัด ๕ คณะ รวมถึงภาคีพัฒนาในจังหวัดที่เกี่ยวข้อง มีการทดลองปฏิบัติการ Quick-HAS ในพื้นที่หมู่ที่ ๔ บ้านยะระโตคน้อย ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล และเกิดการพัฒนาโปรแกรมบัญชีครัวเรือนแบบออนไลน์ โดยโครงการ KCC “ต่อยอด” จากโปรแกรมบัญชีครัวเรือนแบบ

ออฟไลน์ ที่พัฒนาโดย สกว.ร่วมกับมหาวิทยาลัยมหิดล โดยมีพื้นที่กรณีศึกษาในเว็บไซต์ โปรแกรมบัญชีครัวเรือน จากข้อมูล ตำบลกะปาง อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

๑.๒ แหล่งเรียนรู้ที่สอง ได้แก่ พื้นที่เป้าหมายของโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการการพัฒนา ระบบการจัดการข้อมูลตำบล เพื่อสนับสนุนการตัดสินใจ พัฒนาเชิงพื้นที่ใน ๕ จังหวัดภาคใต้ ตอนกลาง (สงขลา สตูล พัทลุง นครศรีธรรมราช และตรัง) สกว. หรือ โครงการฯ๑๕ โดยมี กลุ่มนักวิจัยท้องถิ่น จำนวน ๕ คน ปฏิบัติการในพื้นที่ ๔๒ ตำบล เป็นโครงการวิจัยภายใต้ความร่วมมือระหว่างนักวิจัยกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) เพื่อการจัดการข้อมูลรองรับการบริหารตำบล ใช้โปรแกรมขนาดเล็กและโปรแกรม MapWindowGIS เป็นฐานในการจัดการข้อมูล และโครงการพัฒนาความรู้เพื่อเสริมขีดความสามารถนักวิจัยท้องถิ่นและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการพัฒนาเครือข่ายจัดการระบบข้อมูลตำบลเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจพัฒนาเชิงพื้นที่ ๕ จังหวัดภาคใต้ (สงขลา สตูล พัทลุง นครศรีธรรมราช และตรัง) โดยมีนักวิจัยจำนวน ๓ คน (นายชิน ทิพย์เพ็ญ นางสาวปัญญารักษ์ อุ่นเลิศ และนายไชยา กรรไพบระ) เป็นกลุ่มเป้าหมาย เกิดการพัฒนา ชุดเครื่องมือจัดการข้อมูล (Plug-in) ใหม่ เพื่อการเชื่อมโยงระบบฐานข้อมูลโปรแกรมขนาดเล็กกับโปรแกรม MapWindowGIS และเกิดการพัฒนาโปรแกรมแผนที่ภูมิบนฐานการเชื่อมโยงโปรแกรม MapWindowGIS กับ โปรแกรม L-Tax 2000 ของกรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น ที่ตำบลหัวไทร อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช

ขั้นตอนที่ ๒ K2 – การพัฒนาชุดเครื่องมือจับความรู้และชุดความรู้ (Knowledge Tools)
โครงการ KCC ใช้พื้นที่เป้าหมายทั้ง ๒ แหล่งเรียนรู้ ในขั้นตอนที่ ๑ (Knowledge Sources) ผสานกับการแหล่งเรียนรู้ พิเศษ อีก ๒ แหล่ง ได้แก่ ๑.) พื้นที่ศึกษาดูงานและการฝึกอบรมการใช้โปรแกรม MapWindowGIS ของนายณรงค์ คงมาก หัวหน้าโครงการKCC ณ มหาวิทยาลัย Idaho State University ประเทศสหรัฐอเมริกา เมื่อวันที่ ๒๑ มีนาคม – ๑๘ เมษายน ๒๕๕๓ และ ๒.) พื้นที่โครงการพัฒนาโดยดู (พื้นที่ทรงงาน อันเนื่องมาจากพระราชดำริ) จังหวัดเชียงราย เป็นพื้นที่เป้าหมายในการเดินทางไปศึกษาและเรียนรู้เครื่องมือการจับความรู้ ร่วมกับ ดร.สิลาภรณ์ บัวสาย รองผู้อำนวยการ สกว. คุณจิรภา นุตาลัย ผู้อำนวยการโครงการปิดทองหลังพระ นายทรงสิน สุขโต และคณะ เมื่อวันที่ ๒๑-๒๒ กันยายน ๒๕๕๒

ในการศึกษาดูงานที่ Idaho State University โครงการ KCC ได้เรียนรู้ เรื่องการประยุกต์ใช้ ๒ Plugins ของโปรแกรม MapWindowGIS ที่สำคัญในการเชื่อมฐานข้อมูล คือ ๑.) Plugin SWIFT-D ใช้เชื่อมโยงข้อมูลเชิงบรรยายหรือข้อมูลตาราง (Attribute Data) ในโปรแกรม MWGIS กับ ฐานข้อมูลภายนอกทั่วไป เช่น Excel Microsoft Office และ Access Microsoft Office ได้ และ ๒.)

Plugin ImgReg ใช้จัดการข้อมูลเชิงพื้นที่ (Spatial Data) ด้านเทคนิคการ Projection ให้มีความแม่นยำมากยิ่งขึ้น

ส่วนการเดินทางไปดูงานที่โครงการพัฒนาออยตุง จังหวัดเชียงราย ทำให้โครงการKCC นำความรู้ที่ได้เรียนรู้มาพัฒนารูปแบบ(Model) การจัดการข้อมูลแบบ“คนดีเหล็ก” - Quick Hot Area Synthesis หรือ Quick-HAS ที่บ้านเกาะยะระโตดน้อย ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล เมื่อช่วงปลายเดือนตุลาคม ๒๕๕๒ ซึ่งนำไปสู่การขยายผลการจัดการข้อมูลแบบ “คนดีเหล็ก” ในพื้นที่ ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ในโอกาสต่อมา

ภาพที่ ๑๒ การเดินทางไปศึกษาดูงานโครงการพัฒนาออยตุง เมื่อ ๒๑-๒๒ กันยายน ๒๕๕๒ เป็นแรงบันดาลใจสำคัญและให้การเรียนรู้แก่โครงการ KCC ในการพัฒนารูปแบบการวางแผนพัฒนาชุมชนแบบ “คนดีเหล็ก – Quick-HAS”

ภาพที่ ๑๓ ม.ร.ว. ดิศนัดดา ดิศกุล เลขาธิการมูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย สกว. คุณจิริกา นุตาลัย โครงการปิดทองหลังพระ ร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ งานพัฒนาชุมชนแบบบูรณาการเชิงพื้นที่แบบครบวงจรห้วงไซ้เศรษฐกิจ

ในขั้นตอนที่ ๒ นี้ โครงการKCC ได้ดำเนินการครอบคลุมในส่วนการพัฒนาชุดความรู้ (Knowledge Kits) จากการเรียนรู้ในพื้นที่เป้าหมายทุกกลุ่มพื้นที่ด้วย โดยเฉพาะชุดความรู้ที่เกี่ยวข้องกับปฏิบัติการของโครงการความร่วมมือฯ ๕ จังหวัดภาคใต้ ได้แก่ ชุดความรู้เรื่องการจัดการที่ดิน การวิเคราะห์บัญชีครัวเรือน การบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนด้านไม้ผล และแนวทางปฏิบัติงานของผู้ประสานงานจังหวัด ฯลฯ

ขั้นตอนที่ ๓ K3 – การขยายผลความรู้และสร้างสื่อเผยแพร่ (Knowledge Sharing) ความสำเร็จของการใช้ชุดเครื่องมือบัญชีครัวเรือน เพื่อวางแผนจัดการตนเองระดับครัวเรือน ชุมชน อำเภอ จังหวัด ของโครงการความร่วมมือฯ ๕ จังหวัดภาคใต้ เป็นความรู้สำคัญที่มีการขยายออกไปทั้งในพื้นที่ต่างตำบล ต่างอำเภอ ในพื้นที่ ๕ จังหวัดเดิม รวมทั้งการขยายไปสู่พื้นที่ต่างภูมิภาค โดยมีการพัฒนาสื่อเผยแพร่การใช้บัญชีครัวเรือนให้สะดวกยิ่งขึ้น โดยเว็บไซต์โปรแกรมบัญชีครัวเรือน (www.homeacc.thailanddb.com) และมีการถ่ายทอดความรู้การใช้โปรแกรมบัญชีครัวเรือนแบบออนไลน์เผยแพร่ทั่วไป

นายณรงค์ คงมาก หัวหน้าโครงการ KCC ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นคณะกรรมการแก้ไขปัญหาราคาผลผลิตการเกษตร ของจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นคณะทำงานพัฒนาระบบการ

จัดการข้อมูลระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) ของ ศอ.บต. เป็นต้น เป็นโอกาสที่โครงการ KCC นำชุดความรู้ทั้งที่เป็น ประสบการณ์จากความสำเร็จ และ ความรู้ของการใช้เครื่องมือจับความรู้ เครื่องมือ (โปรแกรมคอมพิวเตอร์) จัดการข้อมูลเพื่อสนับสนุนการจับความรู้ การเรียนรู้ ไปขยายผล โดยมีกลุ่มพื้นที่เป้าหมายที่ดำเนินการในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่พิเศษ ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้ พื้นที่โครงการพัฒนาชุมชน และสภาองค์กรชุมชน ในขบวนการของ พอช. ทั้ง ๑๔ จังหวัดภาคใต้ โดยมีชุดเครื่องมือจับความรู้ “บัตรพาคิด” (Participatory Card Kits) ที่พัฒนาจากหลักการหัวใจนักปราชญ์ สุ-จิ-ป-ลิ มาสนับสนุนกระบวนการจัดวางแผนเชิงยุทธศาสตร์ในระดับพื้นที่ตำบล และจังหวัด

ขั้นตอนนี้จะสัมพันธ์เกี่ยวข้องถึงการสร้างและพัฒนาเครื่องมือสื่อสาร ที่มีความสำคัญมากในการเป็น “ข้อต่อ” เชื่อมโยงจากวงจรการจับความรู้กับวงจรการเรียนรู้ของชุมชน นำไปสู่การสร้างความรู้ใหม่เพื่อรองรับระบบสนับสนุนการตัดสินใจ (DSS) โดยขบวนการองค์กรชุมชน หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ศอ.บต. พอช. จังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยราชการต่างๆ เช่น สำนักงานเกษตรจังหวัดนครศรีธรรมราช จัดทำโครงการสำรวจพื้นที่ปลูกไม้ผล ด้วยโปรแกรมสารสนเทศภูมิศาสตร์ (MWGIS) ในปีงบประมาณ ๒๕๕๔ – ๒๕๕๕ เป็นต้น

ขั้นตอนที่ ๔ K4 – การนำชุดความรู้ไปปฏิบัติจริง (Knowledge Application) โครงการ KCC นำชุดความรู้ที่พัฒนาและจัดทำขึ้นไปทดสอบปฏิบัติการจริงในหลายชุดความรู้ เช่น

การจัดการที่ดิน ตามแนวทางโฉนดชุมชน จากการศึกษาในพื้นที่บ้านสระพัง ตำบลเสาธง อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ไปขยายผลในพื้นที่ดำเนินงานของเครือข่ายการแก้ปัญหาที่ดินทั้งภาคใต้ ผ่านกลไกของขบวนชุมชน ภายใต้การสนับสนุนของ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) และการประยุกต์ใช้ในพื้นที่โครงการความร่วมมือฯ สกว. ในพื้นที่ ๓ จังหวัดภาคเหนือ (พิษณุโลก อุตรดิตถ์ กำแพงเพชร) โดย นายเกียรติศักดิ์ แก้วดุก นักวิจัยของโครงการKCC เดินทางไปฝึกอบรมด้านการจัดการข้อมูลที่ดินด้วยโปรแกรม MapWindowGIS ให้ผู้ประสานงานจังหวัดและคณะทำงานจังหวัดทั้ง ๓ จังหวัด ร่วมกับนายประยงค์ หนูบุญคง แกนนำชุมชนเครือข่ายที่ดินภาคใต้ ในช่วงต้นเดือนกันยายน ๒๕๕๓

การฝึกอบรมการประยุกต์ใช้โปรแกรมขอนหาด โปรแกรม MWGIS จัดการข้อมูลตำบล จำนวน ๒๒ ตำบล ในจังหวัดนครศรีธรรมราช และพื้นที่ ๒,๐๑๓ หมู่บ้าน ใน ๕ จังหวัดชายแดน

การนำความรู้ MWGIS โปรแกรมขอนหาดพัฒนา และรูปแบบการจัดการข้อมูลเพื่อการพัฒนาชุมชนแบบ Quick-HAS ในตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง จังหวัดสตูล

การพัฒนา โปรแกรมระบบฐานข้อมูลครัวเรือน ร่วมกับ ศอ.บต. (www.kccs.bunditsbpac.com)

การพัฒนาระบบการผลิตเงาะนอกฤดูและวิทยาการหลังการเก็บเกี่ยว ในจังหวัด นครศรีธรรมราช ซึ่งต่อมาพัฒนาโปรแกรมการจัดการข้อมูลไม้ผลภายใต้เว็บไซต์ ชื่อ www.thaisouthfruit.com ร่วมกับสมาคมชาวสวนมังคุด(ไม้ผล) จังหวัดนครศรีธรรมราช

ภาพที่ ๑๔ นายวิฑูร อินทณีย์ นักวิชาการเกษตร สำนักงานเกษตรจังหวัดนครศรีธรรมราช นำชุดเครื่องมือ MapWindowGIS ไปประยุกต์ใช้เพื่อการบริหารจัดการข้อมูลการผลิตไม้ผลของ จังหวัด รongรับโครงการแก้ปัญหาหาค่าไม้ผลตกต่ำ โดยร่วมมือกับนายดำรงชัย ทองนุ่น นักวิจัย ของ สำนักประสานงานโครงการ ABC สกว. ภาคใต้ตอนกลาง

กระบวนการ ๔ K ที่สกัดออกมาเป็นความรู้ ๔ ขั้นตอนของการจับความรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ข้างต้น เป็นการค้นพบของโครงการ KCC เพื่อนำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กับขบวนการ จัดการความรู้เพื่อสนับสนุนขบวนการพัฒนาชุมชน โดยมีรายละเอียดของการดำเนินงานและผลิต สำคัญของแต่ละขั้นตอน ดังรายงานในบทที่ ๕ – ๘

บทที่ ๕

ปฏิบัติการ K1 - การค้นหาและเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ (Knowledge Sources)

ปฏิบัติการ K1 (Knowledge Sources) คือ การค้นหาและเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ โดยดำเนินการจับความรู้จาก ๒ แหล่งการเรียนรู้ โดยมีผลการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้แต่ละแหล่งดังต่อไปนี้

๑. แหล่งเรียนรู้จากโครงการความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหามลพิษ การพัฒนาสังคมและสุขภาวะ ๕ จังหวัดภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดสงขลา สตูล พัทลุง นครศรีธรรมราช และสุราษฎร์ธานี มีการค้นพบความรู้สำคัญ และผลิตชุดความรู้ จากโครงการความร่วมมือฯ ดังนี้

๑.๑) แนวทางการทำงานแบบจังหวัดบูรณาการโดยใช้ ๒ ชุดความรู้ คือ ๑.) การบริหารกลไกขบวนประชาชนและ ๒.) การใช้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจ บนฐานการทำงานแบบความร่วมมือ ซึ่งการใช้ความร่วมมือเป็นแนวทางการทำงานร่วมกันแบบ ABC (Area Base and Collaborative) ระหว่างภาคีการพัฒนาทุกระดับ (Collaboration Mechanism on Knowledge Base) ในการทำงานของขบวนพัฒนาชุมชน ที่ได้รับความสำเร็จมาตั้งแต่โครงการความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหามลพิษ การพัฒนาสังคมและสุขภาวะ ระยะที่ ๑ ในปี พ.ศ. ๒๕๕๔ จนถึงโครงการความร่วมมือฯ ในระยะที่ ๒ ซึ่งเพิ่งปิดโครงการในเดือนตุลาคม ๒๕๕๗ โดย ดร.สิลาภรณ์ บัวสาย รองผู้อำนวยการ สกว.และ นายทรงศรินทร์ สุขโต หัวหน้าโครงการความร่วมมือฯ ๑๗ จังหวัด ๒ นักวิชาการคนสำคัญ ซึ่งเดินทางไปร่วมประชุม ร่วมติดตามสนับสนุน การดำเนินงานโครงการความร่วมมือฯ ครบทั้ง ๑๗ จังหวัด จังหวัดละ ๒-๓ ครั้ง ในการติดตามอย่างเป็นทางการ และการติดตามอย่างไม่เป็นทางการผ่านเจ้าหน้าที่ของ สกว. และ นายทรงศรินทร์ สุขโต อีกไม่น้อยกว่าจังหวัดละ ๓ ครั้ง รวมปริมาณการร่วมประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในระดับจังหวัดไม่น้อยกว่า ๕๕ ครั้ง ในพื้นที่ ๑๗ จังหวัด รวมทั้งรายงานปฏิบัติงาน รายงานความก้าวหน้าของการดำเนินงาน ที่ ๒ ท่าน ได้อ่านอีกไม่น้อยกว่า ๒๒๐ ฉบับ และในการประชุมทุก ๒ เดือนระหว่างผู้ประสานงาน ๑๗ จังหวัด และผู้ประสานงานภาค ที่บ้านอัมพวา แม่กลอง จังหวัดสมุทรสงคราม รวมจำนวนประมาณ ๑๐ เวที ชุดประสบการณ์และความรู้ที่ทั้ง ๒ ท่านได้เรียนรู้มาตลอดระยะเวลา ๖ ปี ใน ๒ ช่วงการดำเนินงานโครงการความร่วมมือฯ กล่าวได้ว่า “ เป็นความรู้ที่ฝังภายในตัวคนที่ตกผลึก ” (Tacit Knowledge) ที่กล่าวไว้ในเวทีการประชุมที่โครงการ KCC เข้าร่วม และจากการสนทนาแบบไม่เป็นทางการกับทั้ง ๒ ท่าน พบข้อมูลอย่างชัดเจน ว่า “ ขบวนการพัฒนาชุมชนในระดับจังหวัด จะทำงานแบบบูรณาการกับทุกภาคส่วนในจังหวัดได้ดีเพียงใดนั้น ขึ้นกับการออกแบบการบริหารจัดการกลไกระดับจังหวัด และการใช้ข้อมูลเพื่อรองรับและสนับสนุนการทำงานอย่างเป็นระบบ โดยชุดข้อมูล “ บัญชีรับจ่ายครัวเรือน ” เป็นเครื่องมือสำคัญที่ สกว.และโครงการความร่วมมือฯ ๑๗ จังหวัดเลือกใช้ “ ซึ่งนายทรงศรินทร์ สุขโต สรุปอย่างชัดเจนหลายครั้งในรายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการการจับความรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (โครงการ KCC)

หลากหลายเวที ว่า “การทำงานพัฒนาชุมชนให้เกิดผลผลิต เกิดผลลัพธ์ ที่สามารถส่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้อย่างแท้จริงนั้น ต้องมีการบริหารจัดการกลไกทุกระดับอย่างเป็นระบบ” ซึ่งต่างจากในอดีต ที่อาศัยเพียง “การทำงานอย่างเสียสละ ทำงานด้วยใจอาสา” เท่านั้นก็เพียงพอ แต่ในปัจจุบันและอนาคต คนทำงานในขบวนพัฒนาชุมชนต้องมี “การบริหารจัดการกลไกจังหวัดที่มีประสิทธิภาพ” ด้วย อย่างจังหวัดชัยนาท ที่ถูกหยิบยกเป็นกรณีศึกษาเรียนรู้ มากที่สุดในช่วงระยะที่ ๒ ของการดำเนินงานโครงการความร่วมมือฯ

ภาพที่ ๑๕ นายทรรติน สุขโต หัวหน้าโครงการความร่วมมือฯ ๑๗ จังหวัด ค้นพบความสำคัญประการหนึ่งคือ “การบริหารจัดการกลไกจังหวัด เป็นเงื่อนไขที่นำไปสู่ความสำเร็จ ในการทำงานแบบสร้างความร่วมมือ บนฐานความรู้”

นายทรรติน สุขโต ได้วิเคราะห์สถานการณ์ของขบวนผู้นำชุมชนโดยทั่วไปว่า “แกนนำในขบวนชุมชนทั่วไปมี ๒ ลักษณะ คือ การทำงานในรูปแบบ “ราวตากผ้า” กล่าวคือ ผู้นำแต่ละคนรับทำงานหลายด้าน หลายโครงการ ให้กับหลายองค์กร เรียงราย ขาดการบูรณาการหรือเสริมพลังกัน จนกลายเป็นภาระ ทำงานไม่สำเร็จ ไม่สามารถส่งมอบงานได้ตามแผนงาน ส่งผลให้ขบวนชุมชนหรือกลไกจังหวัดที่มีผู้นำทำงานแบบราวตากผ้า ไม่ประสบผลสำเร็จ ขบวนชุมชนไม่เข้มแข็ง ส่วนรูปลักษณะที่สอง คือ ผู้นำชุมชนที่ทำงานแบบ “ไม้เลื้อยลูกขึ้น” กล่าวคือ ผู้นำที่สามารถบูรณาการกิจกรรม แผนงานโครงการ จากหลากหลายหน่วยงานที่เข้ามาสนับสนุน ให้มีการเสริมแรงหนุนเสริมกัน แม้ว่ามีหลายโครงการฯลงพื้นที่ในเวลาเดียวกัน (ภายใต้ปีงบประมาณเดียวกัน) แต่แกนนำในกลุ่มที่ทำงานแบบ “ไม้เลื้อยลูกขึ้น” สามารถบริหารจัดการให้แต่ละโครงการหนุนเสริมกันได้อย่างมีพลัง ส่งผลให้เกิดผลผลิต เกิดผลลัพธ์ ที่ก่อประโยชน์ให้กับขบวนภาคประชาชนในจังหวัดนั้นได้อย่างแท้จริง อย่างกรณี งานสภาองค์กรชุมชนที่ พอช.

สนับสนุนให้เกิดขึ้นทุกตำบล ตาม พรบ.สภาองค์กรชุมชน ในระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๕๑ เป็นต้นมา นั้น ในจังหวัดอุทัยธานี คณะทำงานจังหวัดที่ยึดหลักการทำงานแบบ “ไม่เสียลูกชิ้น” สามารถใช้ฐานขบวนงานสภาองค์กรชุมชน (ที่ พอช.สนับสนุน) มาบูรณาการงานของโครงการความร่วมมือฯ (ที่ สกว. สนับสนุน) ได้อย่างเหมาะสม และก่อประโยชน์กับขบวนพัฒนาชุมชนคนอุทัยธานี ได้ทั้งจังหวัด แม้ว่าโครงการความร่วมมือฯ (ซึ่งเป็นงานวิจัย ไม่ใช่งานพัฒนา) ได้ปิดโครงการฯแล้ว แต่กลไกขบวนพัฒนาชุมชนจังหวัดอุทัยธานี สามารถขับเคลื่อนต่อไปได้โดยไม่สะดุด

ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย รองผู้อำนวยการ สกว. ให้ข้อมูลที่ตกผลึกจากการเรียนรู้ในระยะเวลา กว่า ๖ ปี ของโครงการความร่วมมือฯ ๑๗ จังหวัด ว่า “เงื่อนไขความสำเร็จที่สำคัญของโครงการความร่วมมือฯ ๑๗ จังหวัด คือ การบริหารจัดการกลไกจังหวัดของคณะทำงานจังหวัดบนฐานของการเรียนรู้ ซึ่งกลไกจังหวัดที่ประสบความสำเร็จนั้น คณะทำงานจะมีการพัฒนากระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะการเรียนรู้การบริหารจัดการด้านข้อมูล บนฐานของเครื่องมือจัดการข้อมูล “บัญชีครัวเรือน” ซึ่งเป็นข้อมูลที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจาก “ภายใน” เป็นกระบวนการจัดการข้อมูลที่เกิดการเปลี่ยนแปลงแบบ “การระเบิดจากข้างใน”จากระดับครัวเรือน สู่ระดับชุมชน และข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน จะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของผู้บันทึกคือระดับ ครัวเรือน จนถึงระดับชุมชน ได้นั้น การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน การจัดการความรู้จากข้อมูลบัญชีครัวเรือน ซึ่งได้แก่ การประมวลผลข้อมูล การจัดเวทีวิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูลร่วมกันของเครือข่ายครัวเรือนที่ทำบัญชีครัวเรือนในชุมชน เป็นอีกหนึ่งเงื่อนไข ที่สำคัญ”

ภาพที่ ๑๖ ดร. สีสภรณ์ บัวสาย รองผู้อำนวยการ สกว. วิเคราะห์ผลการดำเนินงานของโครงการความร่วมมือฯ จากการเรียนรู้ที่เข้าไปมีส่วนร่วมทั้ง ๑๗ จังหวัด ว่า มีเงื่อนไขสำคัญ ๒ ประการ คือ “หนึ่ง - การออกแบบ การบริหารกลไกจังหวัด บนฐานข้อมูลและความรู้ และ สอง - การจัดการการเรียนรู้จากข้อมูล (บัญชีรับจ่ายครัวเรือน)” ที่เป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดความสำเร็จของโครงการความร่วมมือฯ

โครงการ KCC ได้เข้าร่วมประชุมกับคณะทำงานจังหวัดและร่วมสังเกตการณ์ การดำเนินงานของกลไกจังหวัด ๕ จังหวัดในภาคใต้ ที่ผ่านมา เมื่อนำความรู้จากการจับความรู้ของโครงการ KCC กับ ๒ นักวิชาการ (ดร. สีสภรณ์ บัวสาย และนายทรงสิน สุขโต) มา “จับปรากฏการณ์” ขบวนจังหวัด ใน ๕ มิติ พบแนวโน้มและระดับคะแนน สถานภาพขบวนจังหวัด ดังนี้ (ระดับคะแนน : สูง = ๓ ปานกลาง = ๒ น้อย = ๑ ราวตากผ้า = ๑ ไม่เสียบลูกชิ้น = ๒)

สถานภาพ ของกลไก จังหวัด	ระดับการ บริหาร จัดการ ของ กลไก จว.	แกนนำทำงาน แบบไหน?	ความ ร่วมมือกับ ภาคีจังหวัด	ความสำเร็จ บัญชี ครัวเรือน	การ จัด กระบวนการ เรียนรู้จาก ข้อมูล	รวม (เต็ม ๑๔)
๑. นครศรีฯ	น้อย-๑	ราวตากผ้า-๑	ปานกลาง-๒	ปานกลาง-๒	ปานกลาง-๒	๘
๒. สงขลา	น้อย-๑	ไม่เสียบลูกชิ้น-๒	น้อย-๑	ปานกลาง-๒	ปานกลาง-๒	๘
๓. สตูล	สูง-๓	ไม่เสียบลูกชิ้น-๒	น้อย-๑	สูง-๓	สูง-๓	๑๒
๔. พัทลุง	สูง-๒	ราวตากผ้า-๑	สูง-๓	ปานกลาง-๒	ปานกลาง-๒	๑๐
๕. สุราษฎร์ธานี	ปานกลาง-๒	ราวตากผ้า-๑	น้อย-๑	ปานกลาง-๒	ปานกลาง-๒	๘

จากตารางเปรียบเทียบคะแนน (ให้ระดับคะแนนโดยคณะทำงานวิจัยของโครงการ KCC) พบว่าจังหวัดที่มีคะแนนรวม สูงสุดอันดับหนึ่ง คือ สตูล อันดับรองลงไป คือ พัทลุง ส่วนอันดับสาม คะแนนเท่ากัน ๓ จังหวัด คือ นครศรีธรรมราชและสงขลา และ สุราษฎร์ธานี

๑.๒) เกิดชุดความรู้ “ ผู้ประสานงานจังหวัด : ๑ นักจัดการความรู้ ๑ จังหวัด เปลี่ยนแปลง ” โครงการความร่วมมือฯ ทั้ง ๒ ระยะ ได้ออกแบบกลไกการบริหารจัดการโครงการความร่วมมือฯ ที่ได้รับการยอมรับว่า “ เป็นเงื่อนไขปัจจัยสำคัญของความสำเร็จ ” คือ การมีผู้ประสานงานจังหวัด ๆ ละ ๑ คน ในกรณี ๕ จังหวัดในภาคใต้ ผู้ประสานงานจังหวัดทั้ง ๕ คน แม้ว่าจะมีพื้นฐานการทำงานที่ต่างกัน วิทยุติ คุณวุฒิ แตกต่างกัน แต่เมื่อผ่านการจับเข่าร่วมกัน ผ่านการสนับสนุนของ สกว. โดย ดร.สัณทิต บัณฑิต จาก สกว. และ นายทรงศรินทร์ สุขโต หัวหน้าโครงการความร่วมมือฯ ๑๖ จังหวัด ทุกคนจะมีบุคลิกภาพร่วมประการหนึ่ง คือ “ การเป็นนักจัดการความรู้ และนักประสานงาน ”

๑.) นายวิทักกี้ สุขรัตน์ นักพัฒนาอาวุโส ในฐานะผู้ประสานงานจังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นหนึ่งในแกนนำภาคประชาสังคมของภาคใต้ ให้ความสำคัญกับการเชื่อมประสานงานกับทุกภาคีการพัฒนาภายใต้จุดยืนที่อยู่เคียงข้างประชาชน เน้นการทำงานด้านจิตสำนึกด้านในของมนุษย์ ทำงานร่วมกับเลขานุการโครงการความร่วมมือฯ คือ นางสาวอารีย์ คงแจ่ม

๒.) ว่าที่ ร.ต.เฉลิมพล บุญฉายา นักศึกษาและนักวิชาการปริญญาโท จากมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ นครศรีธรรมราช ผู้ประสานงานจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นหนึ่งในพัฒนาจากองค์กรพัฒนาเอกชนภาคใต้ มีความชำนาญในการจัดการความรู้และเป็นวิทยากรกระบวนการคนสำคัญของจังหวัดนครศรีธรรมราช

๓.) นายวิเชียร มณีรัตนโชติ ผู้ประสานงานจังหวัดพัทลุง เป็นผู้นำชุมชนคนสำคัญในจังหวัดพัทลุง เป็นนักประสานงานงานที่เก่ง ทำงานได้กับทุกเครือข่าย

๔.) นางยุรี แก้วชูช่วง นักพัฒนาองค์กรพัฒนาเอกชน จังหวัดสงขลา เป็นผู้ประสานงานโครงการความร่วมมือฯ จังหวัดสงขลา ทำงานกับเครือข่ายภาคประชาสังคม ๕ ศ. (สกว., สสส., สช. สป.สช. และ สว.รส.,) ในจังหวัดสงขลาได้ดี

๕.) นางมยุรี จุ้ยพริก เป็นนักพัฒนาองค์กรพัฒนาเอกชนในภาคใต้มายาวนาน ภรรยานายเสรี จุ้ยพริก ปัญญาชน คนสำคัญของจังหวัดสตูล เธอชื่นชอบกับงานภาคสนาม และสามารถขับเคลื่อนงานบัญชีครัวเรือนได้ดี ส่งผลให้สตูลจังหวัดที่เธอเป็นผู้ประสานงาน เป็นจังหวัดที่มีผลงานในภาพรวมดีที่สุดในโครงการความร่วมมือฯ ใน ๕ จังหวัดภาคใต้

๑.๓) ผลจากโครงการความร่วมมือฯ ใน ๕ จังหวัดภาคใต้ (สงขลา สตูล พัทลุง นครศรีธรรมราช และสุราษฎร์ธานี) จากการติดตามผลกระทบจากโครงการความร่วมมือฯ สกว. ในพื้นที่ ๕ จังหวัด หลังจากปิดโครงการความร่วมมือฯ ระยะที่ ๒ ครบทั้ง ๕ จังหวัดแล้ว มีข้อสังเกตในด้านความต่อเนื่องและการใช้ประโยชน์จากความรู้ของโครงการความร่วมมือฯ แยกรายจังหวัด ดังต่อไปนี้...

๑.๓.๑) จังหวัดนครศรีธรรมราช คณะทำงานจังหวัดของโครงการความร่วมมือฯ สกว. นำโดยนายคณพัฒน์ ทองคำ ขับเคลื่อนงานพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่องบนฐานของ พอช. งานด้านสวัสดิการชุมชน เป็นงานที่โดดเด่นของขบวนชุมชนเครือข่าย พอช., ส่วน สสส. งานด้านเครือข่ายภัยพิบัติ เป็นงานที่เด่น และมีผู้แทนภาคประชาชน เข้าร่วมเป็นคณะทำงานในกลไกระดับจังหวัดหลายคน เช่น นายสง่า ทองคำ, นายวิรัตน์ ตรีโชติ, นายบุญโชค สุขบำเพ็ญ เป็นต้น ในขณะที่ขบวนชุมชนในสายงานขององค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ และภาคประชาสังคมขับเคลื่อนคัดค้านการสร้างนิคมอุตสาหกรรมและโรงงานด้านการผลิตพลังงานในหลายพื้นที่ เช่น อำเภอสิชล อำเภอกำแพงแสน อำเภอหัวไทร อย่างต่อเนื่อง ศูนย์ประสานงานเครือข่ายองค์กรชุมชน จังหวัด

นครศรีธรรมราช กลไกที่รับผิดชอบงานโครงการความร่วมมือฯ สกว. ยังคงความสัมพันธ์ที่ดีกับ ภาคราชการ ผ่านกลไกความร่วมมือภายใต้กลไกของหลายภาคีการพัฒนา เช่น เครือข่ายสวัสดิการ ชุมชน เครือข่ายสภาองค์กรชุมชน มีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานคณะทำงาน ตามกฎหมาย กำหนด ส่งผลให้ความร่วมมือระหว่างภาครัฐ-ราษฎร์ ของจังหวัดนครศรีธรรมราช ยังคงเดินหน้าต่อไปได้ แม้ว่าจะไม่มีโครงการความร่วมมือฯ สกว. มารองรับ ความรู้และชุดประสบการณ์การทำงานแบบความร่วมมือระหว่างราษฎร์ – รัฐ บนฐานข้อมูลและความรู้ ของจังหวัด นครศรีธรรมราช ยังไม่จางหายไป และโครงการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ชุมชนเพื่อสัมมาชีพ สำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน (สสค.) ได้เลือกพื้นที่ ๔ ตำบลใน จังหวัดนครศรีธรรมราช เข้าร่วมโครงการฯ ได้แก่ ตำบลขอนหาด อำเภอลำทะเมนชัย, ตำบลกะปอง ตำบลควนกรด อำเภอลำทะเมนชัย และตำบลท่าซอม อำเภอลำทะเมนชัย โดยมีองค์การบริหารส่วนจังหวัด นครศรีธรรมราช เข้ามาเชื่อมโยงสนับสนุน

ภาพที่ ๑๗ การประชุมคณะทำงานโครงการความร่วมมือฯ จังหวัดนครศรีธรรมราช
(ภาพเมื่อวันที่ ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๕๒)

๑.๓.๒) จังหวัดพัทลุง ศูนย์ประสานงานเครือข่ายองค์กรชุมชนจังหวัดพัทลุง ยังคงบทบาทการเชื่อมประสานกับภาคีการพัฒนาต่างๆ ในจังหวัดอย่างต่อเนื่อง นำโดยนายแก้ว สังข์ชู ผู้นำชุมชนที่ดำรงตำแหน่งคณะกรรมการ พอช. และมีนายปวัน พรหมพิทักษ์ นักวิชาการจาก สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดพัทลุง เป็นผู้เชื่อมประสานราษฎร์ – รัฐ งานในเครือข่าย พอช. ที่โดดเด่น คือ งานสวัสดิการชุมชน และ สสค. ได้เลือก ๔ ตำบล เข้าร่วมโครงการพัฒนาศักยภาพ การเรียนรู้ชุมชนเพื่อสัมมาชีพ ได้แก่ ตำบลเขาเจ็ยก อำเภอมือเบ่ ตำบลลำสินธุ์ อำเภอศรีนครินทร์ ตำบลดอนประดู่ อำเภอปากพะยูน และตำบลโคกม่วง อำเภอเขาชัยสน โดยมีองค์การบริหารส่วน จังหวัดพัทลุง เข้ามาเชื่อมโยงสนับสนุนเช่นกัน

ภาพที่ ๑๘ การประชุมคณะทำงานศูนย์ประสานงานเครือข่ายองค์กรชุมชน จังหวัดพัทลุง
ซึ่งมีการจัดประชุมทุกเดือน (ภาพเมื่อวันที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๕๒)

๑.๓.๓) จังหวัดสุราษฎร์ธานี คณะทำงานโครงการความร่วมมือฯ สกว. ในระดับจังหวัด มีการทำงานที่แผ่ลงไปถึงเมื่อเทียบกับ ๔ จังหวัดในภาคใต้ แต่งานพัฒนาในระดับตำบลยังคง ต่อเนื่องจากการเข้าไปเชื่อมโยงเครือข่ายกับ พอช., สสส. และ ปตท. นางสาวอารีย์ คงแจ่ม คณะ ประสานงานโครงการความร่วมมือฯ สกว. ในฐานะนักพัฒนาองค์กรพัฒนาเอกชน ยังคง ขับเคลื่อนงานพัฒนาต่อไปในเครือข่ายของ สสส. และมีพื้นที่ ๔ ตำบล ได้รับการคัดเลือกเข้าร่วม โครงการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ชุมชน สสส. ได้แก่ ตำบลคลองน้อย อำเภอเมือง ตำบลเลม็ด อำเภอไชยา ตำบลคลองพา อำเภอท่าชนะ และตำบลเขาถ่าน อำเภอท่าฉาง โดยมีองค์การบริหาร ส่วนจังหวัดสุราษฎร์ธานี มาเชื่อมประสานงานด้วย

ภาพที่ ๑๙ นายทรงศิน สุขโต และคณะจาก สกว.เดินทางร่วมประชุมกับคณะทำงานจังหวัด
สุราษฎร์ธานี เมื่อวันที่ ๕ สิงหาคม ๒๕๕๒

๑.๓.๔) จังหวัดสงขลา คณะทำงานจังหวัดโครงการความร่วมมือฯ สกว. ได้บูรณาการการทำงานร่วมกับกลไกภาคประชาสังคมจังหวัดสงขลา (เครือข่าย ๕ ส.) มาตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๕๒ ผ่านเครือข่าย “สงขลาพอเพียง” โดยมี พอช.เป็นภาคีสันับสนุนหลัก คณะทำงานจังหวัดจึงมีความต่อเนื่องในการทำงานพัฒนาชุมชน การปิดโครงการความร่วมมือฯ สกว. จึงไม่มีผลในเชิงลบต่อการขับเคลื่อนงานภาคประชาชน แต่อย่างใด งานโดดเด่นขณะนี้ (๒๕๕๕) คือ การสร้างเครือข่ายการจัดการภัยพิบัติซึ่งเครือข่ายภาคประชาสังคมจับมือกับสถาบันวิชาการ ได้อย่างลงตัว เป็นตัวอย่างของการจัดการภัยพิบัติ ที่รู้จักอย่างกว้างขวาง ส่วนนางยุรี แก้วชูช่วง ยังคงบทบาททำงานในฐานะนักพัฒนาองค์กรพัฒนาเอกชนต่อไป และโครงการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ชุมชนเพื่อสัมมาชีพ สสค.ได้เลือกพื้นที่ ๔ ตำบลเป็นพื้นที่เป้าหมาย ได้แก่ ตำบลควนโศ ตำบลควนเนียง ตำบลรัตภูมิอำเภอควนเนียง และตำบลคูหาใต้ อำเภอรัตภูมิ โดยมีนายณรงค์ สุขขวัญ นักวิจัยในเครือข่ายงาน ABC สกว. เป็นผู้ประสานงาน

๑.๓.๕) จังหวัดสตูล การขับเคลื่อนของขบวนของภาคประชาสังคมจังหวัดสตูลยังคงต่อเนื่อง โดยมีมูลนิธิกองทุนชุมชนเป็นแกนนำ เป็นจังหวัดเดียวในภาคใต้ที่พื้นที่เป้าหมายโครงการความร่วมมือฯ สกว.เข้าร่วมโครงการของมูลนิธิสัมมาชีพ ที่ประสานงานโดยนายทรงศิน สุขโค อย่างต่อเนื่อง และมีพื้นที่ที่ได้ ได้รับเลือก จาก สสค.เข้าร่วมโครงการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ชุมชนเพื่อสัมมาชีพ สสค. ๔ ตำบล ได้แก่ ตำบลเกาะสาหร่าย อำเภอเมือง ตำบลทุ่งบุหลัง อำเภอทุ่งหว้า ตำบลย่านซื่อ อำเภอควนโดน และตำบลสาคร อำเภอท่าแพ

ภาพที่ ๒๐ การประชุมคณะทำงานจังหวัดสตูล เมื่อวันที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๕๒

ทางด้านการออกแบบกลไกการทำงานขบวนการประชาชน หลังจากปิดโครงการความร่วมมือฯ แล้ว คณะทำงานโครงการความร่วมมือฯ สกว. ๕ จังหวัดในภาคใต้ ได้สานต่อแนวทางการทำงานบนฐานคิดและแนวทาง “การสร้างความร่วมมือระหว่างราษฎร์ – รัฐ” อย่างต่อเนื่อง โดยมีการปรับตัวและพัฒนากลไกภาคประชาชน ออกมาเป็น ๓ รูปแบบ ได้แก่

๑.) การพัฒนากลไกของคณะทำงานจังหวัดผู้องค์กรชุมชนแบบถาวรในเชิงสถาบัน (Institutional Movement) ได้แก่จังหวัดสตูล ที่มีความต่อเนื่องของงานผ่านมูลนิธิกองทุนชุมชน และจังหวัดพัทลุง ที่บูรณาการงานพัฒนาเป็นเครือข่ายภาคประชาชนในศูนย์ประสานงานเครือข่ายองค์กรชุมชนจังหวัดพัทลุง

๒.) การพัฒนากลไกแบบองค์กรเชิงประชาสังคม (Civil Society Movement) ได้แก่จังหวัดสงขลา ซึ่งมีการบูรณาการเครือข่ายภาคีการพัฒนาทั้งจังหวัดเข้าด้วยกันผ่านวาระของจังหวัดอย่างโครงการ “สงขลาพอเพียง” และ “การสร้างเครือข่ายภัยพิบัติ”

๓.) การพัฒนากลไกแบบองค์กรชุมชนท้องถิ่น (Local Community Movement) ได้แก่จังหวัดนครศรีธรรมราช และจังหวัดสุราษฎร์ธานี ผ่านขบวนการพัฒนาชุมชน ในเครือข่ายของพอช. เน้นงานเชิงพื้นที่ตำบล และงานประเด็นยุทธศาสตร์

ทางด้านแนวทางปฏิบัติหรือกิจกรรมหลักที่องค์กรชุมชนทั้ง ๓ ประเภทดำเนินงานในขณะนี้ (มีนาคม ๒๕๕๕) เมื่อนำกรอบแนวคิดและแนวทาง “วงจรการเรียนรู้ของชุมชน” ไปจับพบว่า กิจกรรมครัวเรือนเรียนรู้ผ่านการทำบัญชีครัวเรือน ยังคงดำเนินการในระดับครัวเรือนอยู่ในหลายพื้นที่ทั้ง ๕ จังหวัด แม้ว่าปริมาณครัวเรือนที่ทำบัญชีครัวเรือนลดลง แต่คุณภาพของครัวเรือนที่ทำบัญชีอย่างต่อเนื่องมีความเข้มข้นมากขึ้น การเดิม “กระบวนการเรียนรู้จากพลังการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือน” เข้าไปให้กลุ่มครัวเรือนเหล่านี้ จะเกิดคณะผู้นำชุมชนที่มีข้อมูลชุมชน และการเชื่อมประสานกับ อปท. มีการจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายสาธารณะในระดับตำบล ส่งผลต่อกระบวนการตัดสินใจจัดทำโครงการพัฒนาในหลายพื้นที่ ในทางตรงกันข้าม พื้นที่ตำบลใดขาดการดำเนินงานตามแนวทาง “วงจรการเรียนรู้ของชุมชน” จะไม่ปรากฏผลด้านบวกใดๆจากการพัฒนา ดังนั้น การทำงานพัฒนาให้ครบวงจรการเรียนรู้ของชุมชน จะเป็นตัวชี้วัดหลักประกันความสำเร็จในการทำงานพัฒนาชุมชนได้

งานส่งเสริมการทำบัญชีครัวเรือน ซึ่งเป็นขั้นตอนเริ่มต้นให้ครัวเรือนเรียนรู้ และเกิดความรู้ในครัวเรือน กำลังยกระดับสถานะเป็น “มาตรฐานงานพัฒนาชุมชน” ที่ สกว. (โดย ดร.สิลาภรณ์ บัวสาย) และมูลนิธิสัจมาชีพ (โดยนายทรรศิน สุขโต) นำไปประยุกต์ใช้ในการขับเคลื่อนขบวนการพัฒนาชุมชน

ภาพที่ ๒๑ การประชุมถอดบทเรียนและติดตามความก้าวหน้าของคณะผู้ประสานงาน
จังหวัด ที่บ้านนายธรรมสิน สุขโต อัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม
(ภาพเมื่อวันที่ ๗ สิงหาคม ๒๕๕๒)

๒.) ความรู้จากพื้นที่ชุดโครงการวิจัยแบบ ABC (Area Base and Collaborative) ของ
สำนักประสานงานชุดโครงการวิจัยและพัฒนาเชิงพื้นที่ ๕ จังหวัดภาคใต้ตอนกลาง (สงขลา พัทลุง
สตูล นครศรีธรรมราช และตรัง) มีความรู้สำคัญ ดังนี้...

๒.๑) การสร้างเครือข่ายนักวิจัยด้านสารสนเทศภูมิศาสตร์ชุมชน (GIS ชุมชน) ภายใต้
โครงการวิจัยแบบ ABC สกว. นักวิจัยในจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้แก่ นายชิน ทิพย์เพ็ง (ตำบล
ขอนหาด อำเภอชะอวด) นางสาววรรณดา สุขบำเพ็ญ (ตำบลนาทราย อำเภอเมือง) นาย
อรรถพันธ์ สงเกื้อ (ตำบลหัวไทร อำเภอหัวไทร) นายไชยา กรรไพบระ (ตำบลโพธิ์เสด็จ
อำเภอเมือง) นางสาวปญฺญทรา อุ่นเลิศ (วิทยาลัยเทคโนโลยีภาคใต้) และนายดำรงชัย ทองนุ่น
(ตำบลเชียรใหญ่ อำเภอเชียรใหญ่) จังหวัดตรัง ได้แก่ นางสาวจิตรา ทิพย์ทอง (ตำบลท่าหิน
อำเภอสิเกา) จังหวัดสตูล ได้แก่ นางสาวฟาดิมะ เกนุย์ (ตำบลละงู อำเภอละงู) จังหวัดสงขลา
ได้แก่ นายณรงค์ สุขขวัญ (ตำบลคูหาใต้ อำเภอรัตนบุรี)